

Freden i Kiel 1814 – England, Sverige, Danmark og de nordatlantiske øer

The Treaty of Kiel 1814 – England, Sweden, Denmark and the North Atlantic Islands

Hans Andrias Sølvará

Fróðskaparsetur Føroya, Jónas Broncks gøta 25, FO-100, Tórshavn.

Email: hansas@setur.fo

Úrtak

Ymisk ástøði hava verið sett fram um orsökirnar til, at Føroyar, Ísland og Grønland vóru verandi undir donskum valdi eftir Friðin í Kiel, tá danska krúnana noyddist at lata Noreg frá sær til svensku krúnuna. Meðan eldri gransking hevur hildið uppá, at danski samráðingarmaðurin hevði ein høvuðsleiklut í hesum, so hevur nýggjari gransking lagt størri herðslu á leiklutin hjá Svøríki og serliga Onglandi. Tað hevur m.a. verið hildið uppá, at onglendingar í veruleikanum ætlaðu at leggja tær norðuratlantisku oyggjarnar undir ensku krúnuna, men at teir í seinastu løtu broyttu støðu og syrgdu fyri, at tær vóru verandi undir donsku krúnuni. Í hesi grein verður grundgivið fyri, at hóast tað er sannlíkt, at Ongland vildi forða fyri, at tær atlantisku oyggjarnar gjørdust svenskar, so eru eingi prógv fyri, at Ongland hevði hendan leiklutin; og at keldurnar beinleiðis tykjast mótprógva, at onglendingar høvdu nakrar ætlanir um at leggja tær norðuratlantisku oyggjarnar undir ensku krúnuna. Heldur mundi tað vera vantandi áhugi fyri norðuratlantisku oyggjunum, sum var orsøkin til, at tær vóru verandi danskar.

Abstract

Different theories have been proposed to explain why the Faroe Islands, Iceland and Greenland remained under Danish sovereignty after the Treaty of Kiel, when the Danish Crown had to give up Norway to the Swedish Crown. While older research maintains that the Danish negotiator played a key role in this, more recent research has paid more attention to the role of Sweden and especially England. It has e.g. been claimed that the English really intended to annex the North Atlantic Islands to the English Crown, but that they in the last moment changed their minds and directly caused that the islands remained under the Danish Crown. In this article, it will be argued that even if it is likely that England wanted to prevent that the Atlantic islands became Swedish, there is no evidence to support that England had this role; and that the sources directly appear to disprove that the English had any intentions to annex the North Atlantic Islands to the English Crown. It is more conceivable that a lack of interest for the North Atlantic Islands was the reason for that they remained Danish.

Indledning

Siden den dansk-svenske fredsaftale blev underskrevet i Kiel den 15. januar 1814, hvor Danmark som en konsekvens af at have været på den forkerte/tabende side i Napoleonskrigene måtte afstå Norge til Sverige, har der været diskussion omkring årsagen til, at de nordatlantiske øer i sidste øjeblik blev eksplicit undtaget fra den danske konges afståelse af Norge til Sverige (Jf. Appendix I). Allerede i februar 1814 gjorde den svenske udenrigsminister Lars von Engeström den svenske chefforhandler Gustav Wetterstedt og Sveriges kronprins Karl Johan – den reelle svenske regent – opmærksomme på, at de nordatlantiske øer altid havde været norske (Feldbæk, 1995: 31-32); og i forbindelse med de dansk-norske forhandlinger i 1819 om den på det tidspunkt forhenværende dansk-norske riges statsgælds deling mellem Danmark og Norge anklagede han ligefrem den danske chefforhandler Edmund Bourke for at have ”bedraget” den svenske chefforhandler (Jf. *Kongeriket Norges. Bilag. Afdeling XII*, 1933: 48-51 og 54). Fortællingen om en begavet dansk chefforhandler, der med list og klogskab snød en uvidende svensk forhandler, der ikke var bekendt med, at de nordatlantiske øer var norske, har siden 1814 vundet hævd i den historiske litteratur – såvel i den populære som i den mere lærde. Således skrev historikeren Georg Nørregård i 1954: ”Et afgjort kup udførte Bourke, da han fik Wetterstedt til at gå ind på, at Grønland, Island og Færøerne udtrykkelig blev undtaget fra afståelse sammen med Norge. Wetterstedts historiske kundskaber var så utilstrækkelige, at han virkelig troede på,

at disse Nordhavsøer aldrig havde hørt til Norge.” (Nørregård, 1954: 170). Denne opfattelse har imidlertid ikke fået lov til at stå helt uanfægtet i nyere fremstillinger af Freden i Kiel.

Mens denne opfattelse af et dansk initiativ har domineret forskningen indtil omkring 1980, så har der siden været sat frem teorier om, at svenskerne (Wang, 2009: 15-23) eller englænderne (Gad, 1979: 187-205) var de virkelige initiativtagere til Kielerfredens sidste øjebliks tilføjelse, der undtog de nordatlantiske øer fra at blive overdraget til den svenske krone sammen med det egentlige Norge. Andre har argumentet for, at Sverige ”udtrykkeligt og udtømmende” havde afgrænset de territoriale krav mod Danmark til Fastlands Norge, og at de nordatlantiske øer derfor i virkeligheden aldrig stod på ”afståelsedagsordenen” i 1814 (Feldbæk, 1995: 24-34 og Due-Nielsen *et al.* (ed.), 2002: 513). For nylig er der endvidere blevet argumenteret for, at englænderne i realiteten selv havde planlagt at annektere de nordatlantiske øer, men at de i allersidste øjeblik ombestemte sig og i stedet lod et angiveligvis modstræbende Danmark overtage de nordatlantiske øer (Kjærgaard, 2016a: 235-239). Baggrunden for teorierne om et engelsk initiativ har været, 1) at England stillede som betingelse til Danmark for at slutte fred med England, at Danmark forinden havde sluttet fred med Sverige, og 2) at England ikke ønskede, at den nye stærke østersømagt Sverige også fik fodfæste i Nordatlanten. Det var bedre, at disse øer forblev under et svagt Danmark, der var nemt at kontrollere af England. Initiativet er med andre ord flyttet fra

Danmark til Sverige – der angiveligt var under pres fra England – eller England, dvs. fra en magtesløs taber i Napoleonkrigene til to af de helt store vindere, der af storpolitiske grunde reddede disse øer for Danmark. Kritikken af den traditionelle opfattelse har bl.a. været, at den tildeler en svag dansk stat, der ikke var i stand til at stille nogle krav, en aktivistisk rolle i forhandlingerne, hvilket forekommer at være et rimeligt kritikpunkt, men problemet med de nyere teorier – uanset hvor sandsynlige de i øvrigt forekommer at være – har været, at selve kildebelægget i bedste fald har været utilstrækkeligt og for enkelte hypotesers tilfælde er det ligefrem gendrivende.

Politisk stod Danmark imidlertid i en dårlig forhandlingssituation. Den svenske hær havde – med det formål at lægge pres på Danmark – forud for forhandlingerne i Kiel besat Holsten, men Sverige var på den anden side også under pres fra englænderne til at slutte en hurtig fred med Danmark, således at den svenske hær kunde frigives til at støtte de allieredes fordrivelse af de franske arméer til Frankrig.

I denne artikel vil de forskellige teorier blive taget op til en nyvurdering; den overordnede kontekst under Napoleonkrigene vil blive inddraget og på det konkrete kildemæssige plan vil hele forløbet, der førte til forhandlingerne i Kiel i 1814, blive behandlet. I særdeleshed vil spørgsmålet vedrørende Englands angivelige interesse for de nordatlantiske øer blive behandlet i denne artikel. Da den blotte mulighed for, at de nordatlantiske øer kunde være kommet under England i 1814 har givet anledning til forsøg på kon-

trafaktiske nordatlantiske fortællinger (Kjærgaard, 2016) vil der afslutningsvis blive reflekteret over den form for historieskrivning. Hovedkonklusionen er, at hverken den overordnede kontekst under Napoleonkrigene eller det konkrete forløb, der ledte til selve forhandlingerne i Kiel i januar 1814, giver noget belæg for, at englænderne havde planer om at annektere de nordatlantiske øer. Tværtimod synes kontekst og kilder at udelukke dette. Da de nordatlantiske øer også efter 1814 forblev under danske kongers suverænitet så er den mest sandsynlige forklaring, at hverken Sverige eller England havde udvist nogen nævneværdig interesse for de nordatlantiske øer; og at den danske forhandler forstod at udnytte denne situation. Der er således ikke meget, der antyder, – hvilket heller ikke forekommer sandsynligt – at den danske chefforhandler ”bedrog” eller snød en uvidende svensk forhandler. Dette er en myte, som har vundet hævde i den senere litteratur; en myte, som der næppe synes at være belæg for i kilderne og heller ikke synes at kunne stå imod en reel sandsynlighedstest. Grunden til, at de nordatlantiske øer forblev danske var manglende interesse for øerne om end det ikke nødvendigvis var sådan, at svenskerne ”udtrykkeligt og udtømmende” havde frasagt sig øerne.

Kontrafaktisk historieskrivning kan måske med fordel anvendes til at perspektivere den rent faktiske historie, men konklusionen er, at sådanne metoder bygger på så mange ukendte forudsætninger, at bliver de ikke anvendt med ekstrem varsomhed, so tenderer de mod at blive rent fiktive fortællinger.

Napoleonskrigene og de nordatlantiske øer

Som en konsekvens af neutralitetsalliancen mellem Danmark, Sverige, Preussen og Rusland, der blev indgået i december 1800 og var en direkte trussel mod den engelske flådes herredømme, besluttede englænderne sig i januar 1801 for at okkupere de økonomisk lukrative danske kolonier i Vestindien og i Indien. Hensigten med neutralitetsalliancen var at beskytte neutrale skibe mod betingelsesløse engelske krav om at kontrollere al skibstrafik med det formål at forhindre al tilførsel af forsyninger til Napoleons Frankrig. Englænderne, der i realiteten opfattede neutralitetsalliancen som en aftale med Frankrig, sendte i april 1801 flåden til Danmark, hvor de med sejren i *Slaget på Reden* tvang Danmark til at forlade alliancen. Neutralitetsalliancen blev siden helt opløst og de okkuperede danske kolonier i Indien og Vestindien blev under gode betingelser leveret tilbage til Danmark (Heartslet, 1820: 221).

Da Danmark tilsluttede sig Napoleons alliance i 1807 besatte englænderne på ny de danske kolonier i Vestindien og Indien samt Anholt og den strategisk uhyre vigtige danske ø Helgoland. Fra nu af blev Danmark draget ind i en katastrofal politisk udvikling under Napoleonskrigene, der i perioden frem til 1813 isolerede Danmark i en militær alliance med Napoleons Frankrig, mens de andre europæiske stormagter, Sverige, Rusland, Østrig og Preussen, i samme periode blev allierede med det vindende England mod det fra 1812 tydeligt tabende Frankrig. Både i 1800-1801 og i 1807-1813 var der flere

kendte englændere, som forsøgte at overbevise den engelske regering om, at den burde overveje om den ikke – i det mindste midlertidigt – også militært skulle besætte de nordatlantiske øer, Island, Færøerne og Grønland, om ikke andet som en gengældelsesaktion mod Danmark, men disse forslag blev alle sammen afvist af den engelske regering – det sidste sent om sommeren 1813 (Agnarsdóttir, 1992: 94 og Agnarsdóttir 2005: 39). De nordatlantiske øer havde tydeligvis liden strategisk betydning og den engelske regering fandt åbenlyst heller ikke, at øerne økonomisk set var lukrative nok til at besætte. De nordatlantiske øer har næppe heller kunnet udgøre nogen naturlig del af det mægtige engelske handelsimperium med hovedvægt i syd og på den sydlige halvkugle; og det kan også have haft betydning, at hverken Island eller Færøerne var kolonier på samme måde som danske kolonier i Indien og Vestindien (Jf. Due-Nielsen *et al.* (ed.), 2003: 293). Desuden havde de private forslag, der blev fremsat med den hensigt at overbevise den engelske regering om at besætte de nordatlantiske øer ofte karakter af forslag om en midlertidig engelsk besættelse og de forudsatte oftest en frivillig accept fra islændingene – Færøerne og Grønland blev nævnt i enkelte af disse sammenhænge,¹ men det var helt tydeligvis Island, som havde vakt den største interesse blandt disse private englændere.

Argumenterne for at annektere Færøerne var tydeligvis ikke særlig overbevisende; nogle af dem var direkte anakronistiske og byggede på historiske forhold, der ikke længere var aktuelle. Eksempelvis

brugte Sir Joseph Banks i 1801 det argument, at en engelsk annekstion af Færøerne ville medføre, at smugling fra Færøerne ville blive forhindret (Agnarsdóttir, 2016: 222-223); men denne smugling fra Færøerne til England var allerede ophørt i midten af 1780-erne, da England afskaffede en forhøjet engelsk importtold, der havde som intention at finansiere krigen mod Frankrig (Debes, 2000: 50-56).

Det forekommer heller ikke åbenlyst, at disse meget forskellige øer i Nordatlanten, som desuden har vidt forskellig historie, kultur og geografiske forhold og beliggenhed, skal opfattes som en enhed. Det blev de heller ikke gjort af de englændere, der primært ville lægge Island under den engelske krone.² Jeg har i virkeligheden ikke set Grønland nævnt i nogle af de adskillige private engelske forslag, der i årene før 1814 blev fremsat overfor den engelske regering om en annekstion af nordatlantiske øer.³ Her kan det også tilføjes, at heller ikke administrativt var de nordatlantiske øer knyttet sammen som nogen integreret (homogen) enhed i det dansk-norske kongerige. Grønland var en koloni under den dansk-norske krone, der var administreret fra kontorerne i København, Island havde siden 1720 haft sin egen stiftamtmand, mens Færøerne siden 1776 havde været under stiftamtmanden på Sjælland. Færøerne havde en konstitueret amtmand i 1806-1816, da embedet blev formelt (Sølvará, 2002: 71).

Men den engelske regerings interesse vedblev at være fraværende – ja, den modarbejdede ligefrem lignende private engelske bestræbelser. Da den danske statsborger Jørgen Jørgensen med støtte fra

engelske forretningsfolk, navnlig Samuel Phelps, der forinden og uden nogen støtte fra den engelske regering havde fængslet stiftamtmanden på Island og overtaget den politiske magt over øen, i 1809 udråbte en selvstændig islandsk republik, greb den engelske flåde ligefrem ind mod 'separatisterne' og genetablerede *Status Quo* på Island (Jf. Thorsteinsson, 1985: 198). Da rygterne om den engelske intervention nåede Danmark opfattede den danske regering det ganske vist sådan, at England havde "erobret og besat" Island (Schou, 1812: 304), men i den efterfølgende engelske regeringsbeslutning, en *Order in Council* fra den 7. februar 1810 (Agnarsdóttir, 2016: 618-619), blev de nordatlantiske øer erklæret neutrale, undtaget fra krigen og taget under engelsk beskyttelse; dansk suverænitet på de nordatlantiske øer blev samtidig officielt anerkendt af den engelske regering. Dermed var en engelsk annektering af de nordatlantiske øer udelukket (Agnarsdóttir, 1992: 93). Samtidig blev tilkendegivet af Englands regering, at dansk suverænitet på disse øer også reelt skulle genetableres efter krigen.

Denne engelske regeringsbeslutning, der blev offentliggjort på Island og på Færøerne og opnåede den danske regerings officielle anerkendelse (Agnarsdóttir, 2016, 384 (note) og Schrøter, 1850), fik stor betydning for både sikkerheden og forsyningerne til Island under Napoleonkrigene. Så snart dette rygtedes til Færøerne og Grønland satte færøske og grønlandske myndigheder og købmænd sig med succes i forbindelse med England med lignende problemer (Agnarsdóttir, 2016: 31 og 431).

Da en engelsk hvalfangerkaptajn i 1811 i strid med den engelske *Order in Council* fra 7. februar 1810, der også undtog Grønland fra krigen, overfaldt en Grønlandsk KGH handelsstation, fik en engelsk advokat kaptajnen dømt i London til at betale erstatning til KGH handelsstationen (Gad, 1984: 202). Lignende erstatningsdomme faldt også ved domstole i London vedrørende Færøerne i 1811 (West, 1969: 152). Både formelt og reelt blev den engelske regeringsbeslutning om at beskytte de danske nordatlantiske øer – mest mod engelske undersåtter (Gad, 1979: 202) – hævdet gennem hele krigen.

Den nævnte *Order in Council* var i kraft resten af krigen og der er ingen antydninger om, at England nogensinde overvejede at sætte den – og løftet til Danmark – ud af kraft – heller ikke da også England 5. marts 1813 anerkendte, at Norge efter krigen ville blive en del af den svenske krones besiddelser. Rusland havde allerede i april 1812 givet Sverige tilsagn om støtte til at erhverve Norge fra Danmark; samtidigt blev kravet om den danske konges afståelse af Norge til Sverige også tiltrådt af Preussen.⁴ I Danmark blev man allerede i løbet af foråret 1812 bekendt med den svensk-russiske aftale og det russiske løfte til Sverige om at få Norge afstået fra Danmark (Rasmussen, 1977: 68.), og i den politisk set helt håbløse situation i december 1812 blev de danske regeringsmyndigheder stillet overfor de svenske, preussiske og russiske krav om at afstå Norge til det svenske kongerige (Feldbæk, 1995: 28).

Englands stadig uændrede politiske stilling til spørgsmålet om de nordat-

lantiske øer fremgår meget tydeligt af den skotske adels- og naturvidenskabsmand Sir George Steuart Mackenzie's fornyede og mislykkede forsøg i maj 1813 på at overbevise den engelske regering om at annektere Island. George Mackenzie, der bl.a. fra en tidligere henvendelse til den engelske regering fra 1809 vidste, at den engelske regering havde stillet sig afvisende overfor alle lignende forslag, vendte sig denne gang til den respekterede engelske videnskabsmand og islandsken Sir Joseph Banks for at få støtte til forslaget. Joseph Banks, der – for Islands skyld – var og blev tilhænger af en fredelig og frivillig engelsk okkupation af Island, havde været en af hovedkræfterne bag den engelske politik overfor Danmark og de nordatlantiske øer, der blev officiel 7. februar i 1810.⁵ På foranledning af henvendelsen fra George Mackenzie skrev Joseph Banks i juni 1813 et memorandum til den engelske regering, hvori han – stadig mere tøvende og tydeligvis under forudsætning af islændingenes accept – foreslog den engelske regering, at den kunne *tilbyde* islændingene en lignende selvstændig politisk position under den engelske krone som Guernsey og Kanaløerne havde (Agnarsdóttir, 2016: 537). Her forekommer det vedkommende at gøre opmærksom på, at mens Islands Stiftsamt, der administreredes af den danske stiftamtmand og fire andre danske embedsmænd på Island (Karlsson, 2000: 196), ikke havde nogen lokalt valgt folkerepresentation, *Altinget*, i perioden 1800-1843, så havde det engelske *Crown Dependency*, Guernsey, allerede i denne periode en stærk lokal folkerepresentation, *States*, der administrerede

øen (Jf. f.eks. Duncan, 1841: 161, 177, 190, 198, 421-426, 441 og Berry, 1815: 219-229). I samtiden (1815) blev den lokale repræsentation ligefrem sammenlignet med det engelske parlament (Berry, 1815: 227). Nok så interessant er det dog, at Joseph Banks forinden havde oplyst for Mackenzie, at den engelske regering ikke ville ændre politik overfor Island, – Færøerne blev heller ikke nævnt her – der således stadig byggede på nævnte *Order in Council* fra 7. februar i 1810.⁶ Den danske regering var blevet orienteret om den engelske regerings holdning i en rapport fra 28. maj 1813 (Wagner, 2001: 92). Det er også bemærkelsesværdigt, at garantien i denne *Order in Council* udtrykkeligt var givet “Denmark” – ikke eksplicit til ‘det dansk-norske rige’ eller ‘den dansk-norske krone’.⁷ Norge, som ligefrem havde behov for beskyttelse mod hungersnød (Vilbæk, 1985: 317-324 og Nørregård, 1954: 9-10, 16, 52, 55), blev aldrig nævnt i forbindelse med den engelske regerings beslutning om at beskytte de ‘danske’ øer i Nordatlanten; Norge blev heller ikke beskyttet, og det blev heller ikke oplyst, at de nordatlantiske øer var norske (Gad, 1979: 194-195). Det afgørende er imidlertid, at intet tyder på, at forudsætningen for denne *Order in Council* fra 7. februar 1810 var bortfaldet af den grund, at det i april 1812 var blevet meget aktuelt, at den danske krone ville blive tvunget til at overlade Norge til den svenske krone. Desuden kan der med Finn Gads omdiskuterede hypotese (Gad, 1979) in mente ligefrem argumenteres for, at det netop med udsigten til en stærk svensk-norsk union var i endnu bedre ov-

erensstemmelse med engelske interesser i Nordatlanten, at de nordatlantiske øer, i overensstemmelse med løftet fra 1810, blev under en magtesløs dansk stat.

Banks og Mackenzie anerkendte også, at de ikke var i stand til at overbevise den engelske regering om at okkupere Island (Jf. Agnarsdóttir, 2016: 325 og 425 og Agnarsdóttir, 1994: 43), men Mackenzie nægtede at give op (Agnarsdóttir, 1992: 94). Udenom den engelske regering valgte han i september 1813 gennem en dansk forretningsmand at henvende sig til den danske regering, der tilsyneladende var ude af stand til at varetage sine interesser og forpligtelser overfor Island, med et forslag om, at England, for at varetage islandske og danske interesser, midlertidigt – dvs. kun så længe som krigen varede – skulle okkupere Island. Mackenzies tanke var, at hvis han kunne få den danske regerings tilslutning til en midlertidig engelsk okkupation af Island, så ville det måske være et argument, som han kunne bruge overfor den engelske regering. Mackenzie gjorde det imidlertid meget tydeligt for den danske udenrigsminister Niels Rosenkrantz, at han – Mackenzie – henvendte sig til den danske regering som privatperson og ikke som nogen officiel repræsentant for den engelske regering.

I Danmark var man godt klar over, at ifald englænderne skulle beslutte sig for at okkupere Island, så var der ikke meget, som Danmark kunne stille op imod det. På trods af, at Mackenzies forslag blot var et privat forslag om en midlertidig okkupation, besluttede den danske regering efter forslag fra Niels Rosenkrantz at sende en mand til London for at forebygge en mi-

dlertidig engelsk okkupation af Island (Agnarsdóttir, 1992: 94-95). En motivation var, at en blot midlertidig engelsk okkupation af Island kunne frygtes at blive permanent (Wagner, 2001: 94). Der er således intet, der antyder, at den danske regering på dette tidspunkt, dvs. sent i 1813, havde fået den opfattelse, at Island allerede var blevet ”integreret i Det Britiske imperium” (Jf. Kjærgaard, 2016a: 235). De private besættelses- eller anneksonsforslag, der blev sat frem af nogle få prominente englændere under Napoleonskrigene i 1807-1813, såvel som den engelske regerings (eksplicitte) afvisning af alle disse forslag (Agnarsdóttir, 1992: 94), implicerer også med al tydelighed, at heller ikke i England opfattedes det således. Som det senere skal klargøres, så kan dette ikke udlægges på den måde, at englænderne i marts 1813 havde planer om at annektere øerne legalt på de da forestående fredsforhandlinger med Danmark. Heller ikke på Island er der noget, der tyder på, at islændinge i 1813 havde fået den opfattelse, at øen var blevet en integreret del af det engelske imperium – heller ikke de, som ligefrem ønskede dette (An Icelander, 1813: 34-36). Der er heller ikke noget, som tyder på, at man i Danmark i 1813 var rede til at forlade disse øer. Det er også tydeligt, at selv om George Mackenzies forslag kun handlede om en besættelse af Island, så var den danske regering også meget bekymret for Færøernes og Grønlands skæbne. Den danske udsending, som ikke repræsenterede de danske myndigheder, der var blevet orienteret om, at England fremdeles behandlede de nordatlantiske øer med udgangspunkt i *Order in Council* fra 1810, kom til London

i oktober 1813, men da havde den nært forestående krigsafslutning og de engelsk-danske forhandlinger, der *ikke* behandlede disse forslag, gjort initiativet overflødigt.

Engelsk ligestilling og dansk interesse for øerne mod krigens afslutning

I forberedelserne til de forestående forhandlinger i Kiel er det således også tydeligt, at man fra dansk side hverken anså de nordatlantiske øer som afstået eller en uadskillelig del af kongeriget Norge. I en af de interne danske betænkninger (fra 8. december 1813), der behandler muligheder, som en dansk forhandler kunde udnytte med den hensigt at undgå, at Norge (på dette tidspunkt forsøgt afgrænset til Trondhjem Stift) måtte afstås til Sverige, blev det nævnt, at Danmark kunne tilbyde Sverige ”de nordlige øer” (Friis (ed.), 1898-1901: 55, jf. også Nørregård, 1954: 70 og 73) – et udtryk, der ikke kan referere til andet end de nordatlantiske øer (Jf. Bornholmske Samlinger, 1990: 22-23). Desuden blev Bornholm, Holsten samt de okkuperede Indiske og Vestindiske kolonier, som den danske regering på dette tidspunkt var blevet informeret om, at England var indstillet på at levere tilbage til Danmark,⁸ nævnt som mulige afståelsesområder til Sverige i stedet for Norge; men hverken ”de nordlige øer” eller Bornholm blev nævnt i de udarbejdede forslag, der siden også blev forkastede. Det interessante er imidlertid, at det ville være meningsløst for Danmark at bruge de nordatlantiske øer som aktiver i en forhandling med Sverige, hvis man fra dansk side forinden havde anerkendt, at de var tabt til det engelske im-

perium; men dette var altså ikke et tilbud – blot et af embedsfolkenes muligheder, som kongen kunne forholde sig til. I denne sammenhæng er det imidlertid også interessant, at Helgoland, den strategisk vigtige ø ved Elbens udløb, som Niels Rosenkrantz allerede i et brev fra den engelske forhandler Edward Thornton fra 31. maj 1813 klart havde fået at vide ikke ville blive tilbageleveret til Danmark (*Meddelelser fra Krigsarkiverne*, 1894: 179), ikke blev inddraget i disse danske overvejelser.

Det er rigtigt, at flere udsendte handelsfolk og missionærer (en på grund af syge) fik lov til at forlade Grønland i 1811-1813 på grund af den vanskelige forsyningssituation,⁹ men dette betyder ikke, at *myndighederne* på Grønland og i København havde opgivet Grønland,¹⁰ som nu skulle indlemmes i det engelske imperium (Kjærgaard, 2016a: 237). Derimod lykkedes for inspektoratets myndigheder på Grønland gennem ihærdig indsats i de besværlige krigsåre (1807-1814) at bevare de grønlandske kolonier under dansk suverænitet (Saxtorph, 1992: 35-36); i København arbejdede myndighederne desuden så sent som i september 1813 med at opretholde den af de danske regeringsmyndigheder etablerede handelsforbindelse til Island, Færøerne og Grønland.¹¹ Forsyningssituationen blev også forbedret fra 1812, da tre skibe udsendt af KGH kom til Grønland (Kjærgaard, 2003: 72). Desuden havde næppe nogen i England – heller ikke private – foreslået en anneksion af Grønland (Jf. note 3).

Det var sandsynligvis på baggrund af den erkendelse, at en engelsk okkupation

af Island også i 1813 havde vist sig at være udelukket, at nogle engelske forretningsfolk, der havde handlet med Island under krigen, nu forsøgte at overbevise den engelske regering om at få indført i den engelsk-danske fredstraktat, der siden blev underskrevet i Kiel 15. januar i 1814, at engelske forretningsfolk havde en ubetinget ret til at handle med Island. Det lykkedes dem imidlertid heller ikke at overbevise den engelske regering om at kræve indført en sådan begrænset handelspolitisk bestemmelse i traktaten (Agnarsdóttir, 2005: 42 og Agnarsdóttir, 2016: 519). Dansk suverænitet på de nordatlantiske øer, der overhovedet ikke blev omtalt i den engelsk-danske fredstraktat af 15. januar 1814, blev i den svensk-danske fredstraktat, der blev underskrevet samtidig, anerkendt uden nogle betingelser overhovedet.

Det er således klart, at heller ikke sent i 1813, da det var klart for de fleste, at Norge efter krigen ville blive overdraget til den svenske krone, viste den engelske regering interesse for en okkupation af de nordatlantiske øer, der stadig var underlagt en engelsk politik, der tog udgangspunkt i den nævnte *Order in Council* fra 7. februar 1810. Lige så tydeligt forekommer det at være, at den danske regering så sent som i slutningen af 1813 ikke synes at have haft til hensigt at forlade de nordatlantiske øer. Tværtimod var den danske regering så betænkelig ved udsigten til at miste de nordatlantiske øer, at den følte sig foranlediget til at reagere imod et *privat* engelsk forslag, der ikke havde den engelske regerings opbakning, fremsat overfor den danske regering om en *midlertidig* okkupation af Island, da den ikke fuldstændig

kunne udelukke mistanken om, at Mackenzie kunne have opbakning for sine planer i den engelske regering – men det havde han som påpeget ikke. At den engelske regering ikke havde planer om at annektere *nogle* nordatlantiske øer blev siden endegyldigt demonstreret under fredsforhandlingerne i Kiel i januar 1814, hvor det i overensstemmelse med de danske og helst også de engelske ønsker blev stadfæstet, at de nordatlantiske øer – i overensstemmelse med det engelske løfte til Danmark fra 7. februar 1810 – også i fremtiden skulle forblive en del af et om end nu noget amputeret dansk kongerige (Jf. Danske Tractater efter 1800, 1871: 62). Den danske regerings ønske om at bevare de nordatlantiske øer under dansk suverænitet var tilsyneladende lige så lidt som den engelske regerings åbenlyst manglende interesse for (at annektere) nogle af de nordatlantiske øer et fænomen, som udelukkende opstod i eller efter fredsforhandlingerne i januar 1814. Disse politiske holdninger byggede for begge regerings vedkommende på interesser, der var veletablerede i 1814.

Den helt umiddelbare lettelse over, at de nordatlantiske øer var reddet og forblev under Danmarks suverænitet, som den danske udenrigsminister Niels Rosenkrantz gav udtryk for i et privat brev til vennen Ernst Schimmelmänn allerede 17. januar i 1814,¹² samt den umiddelbare anerkendelse, som Edmund Bourke fik i Danmark for sine vellykkede forhandlinger i Kiel i 1814 (Nørregård, 1954: 184), kan udmærket, ja, kan *kun* forklares i denne sammenhæng. Og da Edmund Bourke ikke nævnte de nordatlantiske øer

i sine første indberetninger til Niels Rosenkrantz, så var årsagen sandsynligvis, at han havde vigtigere ting at berette om end disse øer (Jf. Feldbæk, 1995: 30-31. Jf. også Gad, 1979, 191), som næppe reelt stod på afståelsesdagsordenen,¹³ mens det direkte synes at være i strid med konteksten og kilderne, at årsagen til udeladelsen – som den danske historiker Thorkild Kjærgaard hævder – skulle have været, at Edmond Bourke frygtede, at Niels Rosenkrantz ville reagere negativt på, at Danmark i traktaten blev påtvunget enorme områder i Nordatlanten (Kjærgaard, 2016a: 238). Niels Rosenkrantz kunne i øvrigt selv gøre sig bekendt med traktaterne, som han modtog samtidig.

Edmund Bourke var rimeligvis udmattet efter de hårde fredsforhandlinger i Kiel, men i den første depeche til Niels Rosenkrantz, dateret samme dag som traktaterne (14. januar 1814), udtrykte han ligefrem tilfredshed med de resultater, som han havde opnået overfor – i særdeleshed – svenskerne: ”jeg ... har ... med held” bestridt Karl Johans hårdnakkede krav, skrev han. Med ”tilfredshed” – skrev han – har ”jeg ubetinget ... opnået alt, endog mere, end det var mig pålagt at kræve af Sverige”.¹⁴ Om dette ”mere” bl.a. henviste til de nordatlantiske øer lader sig ikke afgøre, men ifald det gjorde, så har vi i denne depeche, der ingen antydninger overhovedet har om et engelsk initiativ (tværtimod siger Edmund Bourke, at ”jeg i min ensomme og trykkende stilling måtte afgøre alt ... strides for valget af udtryk, ja endog ord”, mens Gustav Wetterstedt forelagde ”hvert forslag, som jeg gjorde, hver liden forandring” for Karl Johan) en

bekræftelse fra Edmund Bourke af Gustav Wetterstedt's påstand om, at det nordatlantiske forbehold kom ind i teksten på Edmund Bourke's initiativ. Den tilfredshed, som Edmund Bourke udtrykte med resultatet af forhandlingerne synes heller ikke at være forenelig med tesen om, at depechen var skrevet af en person, der frygtede en reprimande eller det, der var værre. Han havde heller ingen grund til at frygte for nogen reprimande eller det, der var værre, da han ikke havde underskrevet andet end det, som hans regering havde kæmpet for nogle få måneder tidligere.

Det er i overensstemmelse med denne opfattelse, at Niels Rosenkrantz, efter at han i Middelfart om morgenen 16. januar havde modtaget depecher og traktater fra Edmund Bourke, omgående sendte svar til Edmund Bourke, hvori han forsikrede ham om kongens tilfredshed med hans gerning i Kiel.¹⁵ En tilfredshed, som Niels Rosenkrantz næste dag også gav udtryk for overfor Ernst Schimmelmann. Niels Rosenkrantz dagbog udtrykker også tilfredshed med Edmund Bourke (Rosenkrantz, 1953: 27).

Skulle det imidlertid være lykkedes for Sir Joseph Banks, Sir George Mackenzie eller andre 'private' englændere at overbevise deres regering om at okkupere nogle strategisk lidet betydningsfulde og økonomisk lidet lukrative nordatlantiske øer, så kan man heller ikke ud fra denne rent hypotetiske og usandsynlige forudsætning konkludere noget om, at de nordatlantiske øer efter krigen ville være forblevet under engelsk suverænit. Snarere tværtimod. I 1801, da England besatte de økonomisk lukrative danske kolonier,

såvel som i 1807, da de genbesatte kolonierne samt Anholt og Helgoland, blev disse øer – med den strategisk vigtige Helgoland som *eneste* undtagelse – i overensstemmelse med danske ønsker tilbageleveret til Danmark efter krigshandlingerne (Heartslet, 1820: 229-231). Siden de første engelske fredsforhold til Danmark blev formuleret i januar 1813 havde det stået klart, at englænderne var indstillet på at tilbagelevere alt engelsk okkuperet dansk territorium med den eneste undtagelse af den strategisk vigtige ø Helgoland, hvilket danskerne var blevet informeret om allerede i 1807. I virkeligheden blev den danske forhandler overrasket over, at Anholt, der blev besat af englænderne i 1809 på grund af dens strategiske betydning for sejladsen gennem Kattegat, også blev tilbageleveret til Danmark (Feldbæk, 2001: 100 og Due-Nielsen *et al.* (ed.), 2002: 504, 512).

De engelske, svenske og danske forhandlingsoplæg i Kiel

Lige så sikkert er det, at da Edmund Bourke den 7. januar 1814 for tredje gang drog afsted mod Kiel havde han bemyndigelse fra den danske udenrigsminister Niels Rosenkrantz til at forhandle med *Sverige* om at afstå Norge til Sverige, – sandsynligvis uden nogle eksplicitte krav fra Sverige om, at de nordatlantiske øer også skulle afstås¹⁶ – mens han skulle forsøge at få *England* til at tilbagelevere de besatte danske kolonier i Indien og i Vestindien samt de to øer Anholt og Helgoland – alt sammen spørgsmål, som Niels Rosenkrantz vidste vilde blive eller selv ønskede blev taget op til forhandling (Nør-

regård, 1954: 153-154). Derimod havde Niels Rosenkrantz ikke givet Edmund Bourke nogen instrukser i forbindelse med en mulig afståelse af de nordatlantiske øer til *England*, hvilket næppe kan fortolkes anderledes end, at *England* ikke havde stillet noget krav om at få nogle af disse øer. Det fremgår også klart af den engelske udenrigsminister Stewart R. Castlereagh's instrukser til sin chefforhandler, Edward Thornton, at *alt* hvad England havde besat af danske territorier i Indien, Vestindien og i Europa kunne med undtagelse af Helgoland leveres tilbage, mens *intet* blev nævnt om, at nordatlantiske øer muligvis skulle afstås til England (Jf. Nørregård, 1954: 176). Instrukserne var oprindeligt givet i foråret 1813 (Sørensen, 1871: 196-197. Jf. også selve tilbudet i *Meddelelser fra Krigsarkiverne*, 1894: 179), men Edward Thornton, der ikke havde fået nye instrukser fra Stewart R. Castlereagh, – tværtimod havde udenrigsministeren i december 1813 oplyst, at han fremdeles stod ved forårsinstrukserne (Nørregård, 1954: 26) – opsummerede 9. januar 1814 de *samme* krav i et brev til Stewart R. Castlereagh (Nørregård, 1954: 175-176), som i et svar til Edward Thornton, dateret 13. januar 1814, ligefrem bekræftede, at Thornton's opfattelse af instrukserne var korrekt (Vane (ed.), 1853: 161 og Nørregård, 1954: 14-15, 25-26 og 176).¹⁷ Tydeligvis havde hverken George Mackenzies eller Joseph Banks anneksonsforslag fra maj-juni 1813 haft den mindste indflydelse på de engelske fredskrav mod Danmark. Grunden til, at de nordatlantiske øer ikke blev nævnte i disse fuldstændig uændrede engelske krav til en dansk fredsaf tale med

England kan på dette fremskredne tidspunkt i 1813-1814 heller ikke have været, at Englands regering var uvidende om, at Norge ville blive afstået til Sverige. Set i denne kontekst, hvor de respektive krav fra England og Danmark til fredsaf talen blev fremsat, forekommer det nærmest at være udelukket, at England skulle have planlagt at annektere de nordatlantiske øer. Det er heller ikke så ligetil at forstå hvorledes England i sidste øjeblik skal have opgivet krav (mod Danmark), som det aldrig synes at have instrueret forhandlerne om at fremsætte. Dette spørgsmål synes aldrig at have været bragt på bordet under forhandlingerne i Kiel i 1814, og spørgsmålet om Færøernes overdragelse til svensk krone har næppe heller været et stort emne.¹⁸

Det forekommer på denne baggrund noget betænkeligt at forbigå en bemærkelsesværdig tavshed i det engelske materiale vedrørende en mulig engelsk annek sion af de nordatlantiske øer, der tillige forblev under dansk suverænitet under hele krigen, og blot hævde, at øerne fra 1807 blev ”gradvis integreret i Det Britiske Imperium” (Kjær gaard, 2016a: 235). Desuden er påstanden formelt/re tligt forkert – ikke udelukkende af den grund, at England ikke okkuperede de nordatlantiske øer, men også fordi, at dansk lovgivning blev hævdet, vedtaget og endog sat i kraft på de nordatlantiske øer gennem hele krigsperioden, dvs. i 1807-1813¹⁹ – og reelt lykkedes det i øvrigt at opretholde dansk dominans på islandshandelen under krigen – kun 25 % af tonnagen, der under krigen anløb Island, var engelsk (Wagner, 2001: 94 (note 26)). Noget anderledes forholdt det sig med de af englænderne

okkuperede danske kolonier i Vestindien og i Indien, hvor også handelen blev fuldstændig overtaget af England og de engelske købmænd (Jf. f.eks. Nørregård, 1954: 235). Dertil kommer så, som bevist ovenfor, at uanset om (engelsk *okkuperede*) danske territorier skulle tilbageleveres til Danmark eller annekteres af England (jf. de Vestindiske øer og Helgoland), så måtte – og satte også – den engelske forhandler i god tid *forinden* fremskriftlige krav mod eller tilbud til Danmark desangående;²⁰ og i begge tilfælde blev det, som parterne senere under selve forhandlingerne blev enige om, nedfældet i fredstraktaten (Hertslet, 1820: 229-231). Det forekommer indlysende, at dette i endnu højere grad måtte være tilfældet med (engelsk *beskyttede*) nordatlantiske øer under dansk suverænitæt, som England angiveligvis skulle have haft planer om at annektere.²¹ Men der findes intet i det engelske forhandlingsoplæg, der bare antyder, at England overhovedet skulle have overvejet at fremsætte et sådant krav mod Danmark. Det videre forløb i fredsforhandlingerne underbygger denne opfattelse. Med den hensigt at motivere den danske fredsforhandler til en hurtig afslutning af de dansk-svenske forhandlinger havde Edward Thornton fået instrukser fra Stewart R. Castlereagh om, at den dansk-engelske fredstraktat ikke skulle underskrives før de dansk-svenske forhandlinger var overstået. I denne sammenhæng er det imidlertid mere interessant, at Edward Thornton allerede den 12. januar havde forelagt et udkast til en dansk-engelsk traktat for Edmund Bourke, som han kun havde nogle få og ubetydelige kommentarer til (Gad,

1979: 198-199). I en depeche til Stewart R. Castlereagh, der er dateret 15. januar 1814, oplyser Edward Thornton, at dette engelske traktatudkast indeholdt *alle* de punkter, som den kongelige engelske regering havde instrueret ham om at fremsætte overfor Edmund Bourke (Scævola, 1885: 393). Dette traktatudkast, – forelagt den 12. januar 1814 – der ifølge George Nørregård *ikke* nævnte de nordatlantiske øer, var således forelagt og stort set godkendt af Edmund Bourke allerede mere end *to dage før* forbeholdet om de nordatlantiske øer ud på natten den 15. januar blev tilføjet artikel 4 i den dansk-svenske traktat. Denne kronologi synes ligefrem at udelukke, at England skulle have haft nogle planer om at annektere nogle af de nordatlantiske øer, og den udelukker i så fald også, at englænderne *i sidste øjeblik* skulle have ombestemt sig og i stedet valgt at 'overdrage' de nordatlantiske øer til den danske konge. I modsat fald kunne man rimeligvis have forventet, at de nordatlantiske øer var nævnte i dette engelske traktatudkast. Der kan ikke altid udledes noget positivt af kildematerialets tavshed, men i denne sammenhæng synes tavsigheden i det engelske materiale vedrørende mulige planer om en anneksion af de nordatlantiske øer, der altså forblev under dansk suverænitæt gennem hele krigen, at implicere, at England ikke havde planer om at annektere nogle af øerne. Det forekommer ret meningsløst at hævde, at England i lang tid skulle have haft planer om at annektere – endog ikke-okkuperede – danske territorier, som det aldrig havde sat frem ønsker om at annektere. Når det dertil lægges, at Englands regering under

krigen (eksplicit) havde afvist adskillige private forslag om at annektere Island bliver konklusionen næsten uundgåelig.

Endelig kan påpeges, at uanset hvordan de nordatlantiske øers relationer til England (beskyttet eller besat) i 1807-1814 bliver karakteriseret, synes formuleringen af de engelske krav til Danmark til en fred med England, der beviseligt forblev identiske gennem hele forhandlingsforløbet fra foråret 1813 – i realiteten fra oktober 1807, da kravet om Helgoland blev fremsat (Rüger, 2017: 30-31) – til den 15. januar 1814, ligefrem at udelukke, at England havde til hensigt at annektere de nordatlantiske øer.²²

Sammenfald mellem engelske og danske interesser eller manglende interesser

Det er således heller ikke noget, der tyder på, at de danske og svenske forhandlere blot var ”viljeløse nikkedukker for London” (Kjærgaard, 2016a: 238). Forhandlingerne viser, at godt nok var Danmark under pres fra de allierede, men det var dog ikke sådan, at den danske forhandler intet skulle have at sagt (Nørregård, 1954: 165-181 og 257 og Nielsen, 1886: 22-23). Det har sandsynligvis også styrket Edmund Bourke’s position i forhandlingerne, at han var meget bevidst om, at Karl Johan var under politisk pres fra de allierede til at afslutte en hurtig fred med Danmark, således at hans hær i Holsten kunne frigives til krigen mod Napoleons arméer.²³ Derimod forekommer det tydeligt, at Sverige var en reel magtfaktor i forhandlingerne. Da Karl Johan besluttede sig for at besætte Holsten i stedet for straks at for-

følge Napoleons arméer ind i Frankrig blev hans allierede først skuffede, siden irriterede og til sidst vrede. Den engelske udenrigsminister Stewart R. Castlereagh var rasende på Karl Johan, men hans egen forhandler Edward Thornton skrev i december 1813 til ham, at han ikke turde true Karl Johan, da han frygtede for, at han så ville forlade de allierede, ja, at kronprinsen ligefrem kunne sprænge alliancen mod Napoleon (Nørregård, 1954: 138-139 og 147). Edward Thornton refererede tydeligvis hovedsageligt til russerne, der trofast havde støttet kronprins Karl Johan’s krav. Rusland, Østrig, Preussen og England vedblev derfor på trods af udtalt utilfredshed at støtte Karl Johan’s krav; der er intet, der tyder på, at Karl Johan og hans forhandler blot var viljeløse nikkedukker for London.

I denne sammenhæng kan der heller ikke ses bort fra, at også England var under stort pres, som blev kanaliseret videre på Sverige, hvilket var en fordel for den danske forhandler. Således skrev greven af Cambridge fra Hannover allerede den 14. januar 1814, da det rygtedes, at Danmark og Sverige var blevet enige om en fredsaftale, til den engelske konge, at den formodede fredsaftale ville være en velsignelse for England, der var udmattet af de krav, som den engelske hær satte til nye forsyninger (Aspinall (ed.), 1938: 376). Hvis aftalen var indgået ville den engelske hær få hjælp fra den svenske.

Det kan således ikke udelukkes, at England kan have benyttet de allieredes pres på Karl Johan til at afslutte en hurtig fred med Danmark, således at den svenske hær snarest muligt kunne genoptage for-

følgelsen af Napoleon, til at støtte den danske forhandlers ønske om at få de nordatlantiske øer eksplicit undtaget i fredstraktaten,²⁴ men det lykkedes i så fald uden væsentlige problemer af den grund, at svenskerne ikke havde udvist nogen nævneværdig interesse for de nordatlantiske øer. Den efterfølgende påstand – der oprindeligt var fremsat af den svenske udenrigsminister Lars Engeström i 1819 i forbindelse med et bevidst brug af de nordatlantiske øer i forhandlingerne med Danmark om fordelingen af Norges statsgæld (Berlin, 1932: 109 ff.) – om, at Edmund Bourke med en bevidst løgn om, at de nordatlantiske øer aldrig havde været norske, skulle have ”bedraget” Gustav Wetterstedt (*Kongeriket Norges. Bilag. Afdeling XII*, 1933: 48-51 og 54), forekommer under alle omstændigheder både grundløs – Gustav Wetterstedt hævdede ganske rigtigt i et brev, dateret den 16. januar 1814, til den svenske udenrigsminister Lars Engeström, at de nordatlantiske øer aldrig havde været norske, men han hævdede ingen steder i brevet til Lars Engeström, at den danske chefforhandler Edmund Bourke var ophavsmand til denne oplysning (*Kongeriket Norges. Bilag. Afdeling I*, 1933: 53-55)²⁵ – og meningsløs. Det nordatlantiske indskud, der undtog de nordatlantiske øer fra Danmarks afståelse af Norge til den svenske krone giver alene mening som netop en *undtagelse* fra Danmarks afståelse af Norge til Sverige; hvis ingen var i tvivl om, at disse øer var *danske*, så var der heller ingen grund til at undtage dem; men var Gustav Wetterstedt ikke bevidst om, at de nordatlantiske øer kunne opfattes som norske besiddelser, så

måtte tvivlen under alle omstændigheder være gået op for ham, da der blev sat frem et forslag om at få øerne, der *aldrig* skulle have været norske, eksplicit undtaget i en traktat, der udelukkende handlede om, at den danske krone skulle afstå *Norge* til den svenske krone. Et ”bedrag” af denne karakter fra Edmund Bourke’s side forudsætter ikke bare en uvidende Gustav Wetterstedt; det forudsætter også en så ubegavet svensk forhandler, at muligheden er til at overse. I tilfælde af, at de svenske krav om de nordatlantiske øer var reelle, så kunne man næppe heller have forventet, at den blotte påpegning af, at de aldrig havde været norske, ville have påvirket disse krav. Hvis det imidlertid forudsættes, at der i Kiel var opbakning for at opfatte de nordatlantiske øer som danske,²⁶ og at Sverige heller ikke udviste nævneværdig interesse for dem, så falder meget på plads – ikke mindst det, at Gustav Wetterstedt ikke fandt nogen grund til at modsætte sig, at de nævnte øer, således som Edmund Bourke foreslog, eksplicit blev undtaget i den dansk-svenske traktats artikel 4.

Undtagelsen af de nordatlantiske øer kan således kun være kommet ind i fredstraktaten på grund af 1) svensk ligestyldighed med øerne, 2) eksternt politisk pres eller 3) en kombination af begge dele. At det var den danske chefforhandler Edmund Bourke, som ville have undtagelsen ind i traktaten, og at den svenske forhandler Gustav Wetterstedt ikke fandt nogen grund til at modsætte sig ønsket, blev ligefrem bekræftet af den svenske forhandler (Nielsen, 1886: 20); men engelsk støtte og pres savner dokumentation, – hvilket Finn Gad, ophavsmanden til hypotesen, også

anerkendte (Gad, 1979: 196) – om end den kan begrundes i den generelle engelske politik i Nordatlanten under Napoleon-skrigene.

Det er således ikke helt overbevisende, når det er blevet hævdet, at den engelske forhandler Edward Thornton, – om hvem det ligefrem er blevet påstået var kronprins Karl Johans mest trofaste støtte (Nørregård, 1954: 255) – var den virkelige, 'skjulte', initiativtager til indskuddet om undtagelsen af de nordatlantiske øer, da England ville forhindre, at den etablerede østersømagt Sverige også blev en magtfuld Atlanterhavsmagt; dvs. at Edward Thornton, der ikke havde formel myndighed til direkte at involvere sig i de dansk-svenske forhandlinger, var den virkelige initiativtager, der bare ikke officielt kunne give sig til kende; og at Edmund Bourke og Gustav Wetterstedt derfor blev nødt til at finde på historien om, at initiativet kom fra Edmund Bourke og at øerne heller ikke havde været norske (Jf. Gad, 1979: 204-205). Det samme gælder påstanden om, at Edmund Bourke og Gustav Wetterstedt opfandt historien for ikke at fremstå som "viljeløse nikkedukker for London." (Kjærgaard, 2016a: 238). Det er i sig selv svært nok at begrunde, at Edward Thornton – tilsyneladende uden nogle nye instruktioner fra sine overordnede i London²⁷ – i allersidste øjeblik skulle have overtrumpet kronprins Karl Johan, og at både Edmund Bourke og Gustav Wetterstedt overhovedet skulle have fundet på en 'røverhistorie' for at dække over et suverænt engelsk diktat. Gustav Wetterstedt stillede sig i givet fald i et særdeles dårligt lys overfor den svenske udenrigsminister Lars Engeström.

Det ville efter min opfattelse have været fuldt så meningsfuldt at foreslå, at Gustav Wetterstedt – historien kender vi jo kun fra ham – forsøgte at lægge skurkerollen på en skummel Edmund Bourke og samtidig forsøgte at dække sig selv og svenskerne ind overfor *nordmændene*, som ellers kunne tænkes at ville blive vrede på svenskerne, da de fandt ud af, at de havde afstået de norske nordatlantiske øer til Danmark; men på trods af, at mange nordmænd blev vrede på Edmund Bourke, så forekommer dette spekulativt og usandsynligt i en intern korrespondance mellem en diplomat og hans overordnede.²⁸ Lars Engeström henviser heller ikke til korrespondancen eller Edmond Bourke i sine erindringer,²⁹ og det er desuden et ubestrideligt faktum, at den svenske kronprins Karl Johan, der under forhandlingerne opholdt sig i Kiel, godkendte alle fredstraktatens detaljer (Jf. eks. Nielsen, 1886: 21), hvilket både synes udelukke Gustav Wetterstedts eneansvar samt hans motiv til at retfærdiggøre noget overfor Lars Engeström i Stockholm. Det forekommer noget sværere at forstå, at Edward Thornton ikke skulle have 'afsløret' den ifølge hypotesen reelle initiativtager – sig selv – i sin efterfølgende interne korrespondance med Stewart R. Castlereagh; især da Edward Thornton tydeligvis pralede med, at han med succes havde blandet sig i de dansk-svenske fredsforhandlinger. Eksempelvis hævdede Edward Thornton overfor Stewart R. Castlereagh, at det var efter forslag fra ham, at Karl Johan accepterede det danske krav om at rømme Holsten straks ved undertegnelsen af traktaten (Scævola, 1885: 392). Man skal heller ikke

søge længe i den engelsk-danske korrespondance for at finde beviser for, at englænderne intet gjorde for at dække over deres indblanding i de svensk-danske forhandlinger (Se f.eks. *Meddelelser fra Krigsarkiverne*, 1894: 178-180). Set i lyset af, at Edward Thornton's ordre fra Stewart Castlereagh i forbindelse med forhandlingerne i Kiel *intet* oplyser om de nordatlantiske øer synes det desuden at have været naturligt at oplyse dette; i særdeleshed hvis hensigten havde været at tilbageholde dem.

Der findes imidlertid intet i det engelske materiale, der afdækker noget engelsk initiativ (Jf. Feldbæk, 1995: 27 og 32); i givet fald er tavsheden i interne engelske kilder, hvor man kunne forvente at finde noget, svær at forklare, mens intern svensk korrespondance bekræfter, at initiativet til undtagelsen kom fra Edmund Bourke (Nielsen, 1886: 51). På baggrund af den mere generelle engelske krigspolitik i Nordatlanten under Napoleonskrigene forekommer det imidlertid sandsynligt, at englænderne kan have støttet de danske ønsker om at få nordatlantiske øer eksplicit undtaget i artikel 4 i den dansk-svenske traktat. En indikation om, at den danske forhandler fik støtte fra andre i Kiel kunne måske være antydnet af Edmund Bourke selv i en besked, som vennen og diplomaten Johann Georg Rist fik leveret fra ham i Haderslev tidligt den 16. januar 1814. I denne besked til Rist om fredsafslutningen udtrykker Edmund Bourke direkte 'forbløffelse' over, at der blev givet Danmark så meget.³⁰ Vi ved ikke med sikkerhed, om Edmund Bourke henviser til de dansk-svenske eller kun til de dansk-en-

gelske forhandlinger; men det er et faktum, at i den allerførste depeche til Niels Rosenkrantz fra 14. januar 1814 skrev Edmund Bourke, at mens han endog fik mere end det var ham pålagt fra Sverige, så var det umuligt for ham at få alt fra England (Nielsen, 1886: 49-50) – hvilket ikke direkte peger på engelsk velvillighed eller støtte. Engelsk støtte indikeres heller ikke af Edmund Bourke, som derimod lægger vægt på sin ensomme kamp mod Karl Johan. Andre (Agnarsdóttir, 2016: 568 (note 2)) har peget på en notits fra 4. december 1814 i Niels Rosenkrantz dagbog, hvor en af de engelske forhandlere på Wienerkongressen i 1814-1815, Lord Clancarty, bliver gengivet for at have fortalt ham, at Norge, ligesom Island, kunne have været blevet reddet, hvis norske havne under krigen havde været lukket for [franske] kapere;³¹ men dette er næppe et bevis for, at Edward Thornton senere i Kiel skulle have hjulpet Edmund Bourke med at redde Island. Heller ikke her bliver refereret til Færøerne – hverken i denne sammenhæng eller i dagbogen overhovedet. Fra en dansk synsvinkel er det imidlertid nok så interessant, at Frederik VI allerede den 16. januar 1814 oplyste for Frederik af Hessen, – i et brev, der ikke tidligere synes være inddraget i denne sammenhæng – at de nordatlantiske øer "tilbagegives" (*Meddelelser fra Krigsarkiverne*, 1902: 348). Et ord, der tilsyneladende refererer til englænderne, der under krigen havde 'beskyttet' øerne. Formuleringerne antyder også, at i Danmark opfattede man ikke entydigt de nordatlantiske øer som norske.³² En mulighed kunne være, at Edward Thornton og englænderne, der lige

siden *Order in Council* fra 1810 havde ønsket, at de efter deres opfattelse *danske* besiddelser i Nordatlanten forblev under dansk suverænitæt, ikke var helt bevidste om, at øerne kunne opfattes at være *norske* besiddelser, der i så fald kunne tolkes at være inkluderet i de svenske krav – en opfattelse, der måske ligefrem fremgår af engelske dokumenter;³³ og at Edmund Bourke, da han fornemmede det, foreslog og fik opbakning for, at de *danske* øer blev nævnte i den dansk-svenske traktat. Der findes imidlertid hverken belæg eller antydninger vedrørende den langt mere usandsynlige påstand om, at englænderne havde til hensigt at annektere nordatlantiske øer.

Karl Johan, Helgoland og de nordatlantiske øer

Zakarias Wang har fremsat den hypotese, at det var Gustav Wetterstedt, der, på foranledning af den svenske kronprins Karl Johan, havde fortalt Edmund Bourke den løgn, at de nordatlantiske øer aldrig havde været en del af Norge. Karl Johans hensigt med denne for alle implicerede parter åbenlyse løgn skulle ifølge Zakarias Wang have været et forsøg på at afslutte forhandlingerne hurtigst muligt ved at han frafaldt de svenske krav om de nordatlantiske øer mod at få den modstræbende Edmund Bourke til at acceptere det engelske krav om at få den strategisk vigtige Helgoland, hvis skæbne blev forhandlet samtidig i relation til den *engelsk*-danske fredstraktat. Karl Johans motiv til at slutte fred hurtigt skulle have været, at han var under pres fra englænderne til hurtigst muligt at sende sin hær, der opholdt sig i

Holsten for at lægge pres på de danske forhandlere, i kamp mod Napoleons arméer. Edmund Bourke, der var helt klar over, at der var tale om en bevidst løgn, som Gustav Wetterstedt præsenterede for ham, skulle ifølge Zakarias Wang – helt efter den svenske plan – have reageret på denne 'uvidenhed' (der helt bevidst og med fuldt overlæg var fremsat af Karl Johan) med at foreslå overfor Gustav Wetterstedt, at de nordatlantiske øer udtrykkeligt blev undtaget i den *svensk*-danske fredstraktats artikel 4 (Wang, 2009: 15-23 og Wang, 2013: 104-120). Denne hypoteses fordel er, at Karl Johan i januar 1814 opholdt sig i Kiel, hvor han nøje fulgte og godkendte fredsforhandlingernes detaljer, samt at Karl Johan angiveligvis ikke eksplicit havde sat frem krav om at få de nordatlantiske øer, men der er en del indvendinger, der kan anføres imod den (Sølvárá, 2016: 219-220 (note 25)).

Der findes ingen kilder, der støtter denne hypotese, der heller ikke synes at være helt forenelig med det faktum, at det engelske krav om at få Helgoland var fremsat meget tidligt samt kompromisløst i forløbet – kravet blev fremsat allerede i 1807 (Rüger, 2017: 30-31); og at de danske myndigheder og Edmund Bourke tidligt synes at have accepteret kravet, – ifølge Jens Vilbæk allerede 6. januar, mens indskuddet om de nordatlantiske øer først blev indføjret ud på natten 15. januar (Vilbæk, 1985: 363) – noget som Zakarias Wang selv påpeger som et svagt punkt ved sin hypotese (Wang, 2013: 119) – og ifølge Edward Thornton godkendte Edmund Bourke de engelske krav den 12. januar (Gad, 1979: 189-199). Man kunne i øvrigt

også have forventet, at et politisk og militært pres fra det stærke engelske imperium var mere end tilstrækkeligt til – uden støtte fra Sverige – at overbevise danskerne og den danske forhandler, der var i en meget vanskelig situation. Det forekommer heller ikke helt logisk, at englænderne gjorde *svenskerne* ansvarlige for, at de *engelsk-danske* forhandlinger forhaledes af den grund, at *engelske* krav angiveligvis ikke skulle være blevet imødekommet af den danske forhandler. Kilderne antyder i øvrigt også, at de engelsk-danske forhandlinger i realiteten var overstået forinden der var opnået enighed om de svensk-danske fredsvilkår, der i virkeligheden var en forudsætning for underskrivelsen af en engelsk-dansk fredsaftale, hvilket næppe synes at støtte Helgoland-hypotesen. Det forekommer desuden at have været i en usandsynlig mærkelig og fordækt form, at Karl Johan skulle have fremsat forslaget. Og hvis initiativet kom fra Karl Johan, så forekommer det heller ikke sandsynligt, at Gustav Wetterstedt efterfølgende kompromitterede sig selv ved at udstille sin – ifølge hypotesen blot taktiske – ‘uvidenhed’ om de nordatlantiske øers tilhørsforhold i brevet fra den 16. januar 1814 til sin overordnede Lars Engeström, der tydeligvis heller ikke kendte noget til Karl Johans påståede fordækte initiativ til at frafalde kravet om de nordatlantiske øer. Det forekommer således usandsynligt, at Gustav Wetterstedt overfor udenrigsminister Lars Engeström oplyste, at initiativet til indskuddet om de nordatlantiske øer kom fra Edmund Bourke, hvis det reelt set kom fra Karl Johan.

Skulle ‘den nordatlantiske undtagelse’

fra Danmarks afståelse af Norge til *Sverige* have haft noget at gøre med *Englands* krav mod Danmark om at få Helgoland, – hvilket forekommer meget usandsynligt – så ville det i følge sagens natur også have været mere oplagt, at dette spørgsmål først blev bragt på forhandlingsbordet af den danske forhandler Edmund Bourke, hvad kilderne også eksplicit beretter, eller af Englands forhandler; at forslaget skulle være kommet fra Sverige forekommer usandsynligt.

Nogle hovedkonklusioner

Hvis der overhovedet forelå et alternativ til de nordatlantiske øers forbliven under danske kongers suverænitæt, så var det næppe, at øerne blev annekteret af England, således som Thorkild Kjærgaard hævder (Kjærgaard, 2016 og Kjærgaard, 2016a: 237), men snarere, at øerne, således som Finn Gad synes forudsætte i sin omdiskuterede artikel, fulgte Norge under Sveriges krone (Gad, 1979: 198-199 og 204). Isoleret set kunne ‘det nordatlantiske forbehold’ heller ikke redde de nordatlantiske øer for Danmark fra *England*, – kun fra *Sverige* – mens hypotesen om mulige engelske anneksionsplaner af nogle af de nordatlantiske øer ligefrem synes at blive afvist i det relevante engelske kilde-materiale.

Om end det ikke kan begrundes i relevante kildeudsagn, så forekommer det imidlertid sandsynligt, at den engelske forhandler støttede danske ønsker om at få de nordatlantiske øer eksplicit undtaget fra Danmarks kronens afståelse af Norge til den svenske krone, der ikke viste stor interesse for øerne.

Med Anna Agnarsdóttir kan der således konkluderes: “The Order in Council” – fra 7. februar 1810 – “acknowledged that the sovereignty of Iceland was still vested in the Crown of Denmark but that Iceland was under the protection of Britain. While the Order was in force Iceland could not legally be annexed by England. Moreover, as the dependencies were placed under the protection of the British Crown, it was clear they would be restored to Denmark after the war and would thus not play any role in future peace negotiations.” (Agnarsdóttir, 2016: 383). På et andet sted kan Anna Agnarsdóttir således klart konkludere om det i forhold til de engelske interesser nærmest forudsigelige udfald af Freden i Kiel 15. januar: “The British government had not shown interest in using the opportunity, offered by the peace Treaty of Kiel, to annex Iceland. This is hardly surprising, as no interest had been shown in this enterprise while England and Denmark were at war, when it might have served as a useful retaliatory measure against the Danish government.” (Agnarsdóttir, 2005: 43). Noget lignende kan i højere grad konkluderes vedrørende en mangel på engelsk interesse for Færøerne.

Afsluttende bemærkninger om kontrafaktisk historieskrivning

På denne baggrund kan det forekomme noget hypotetisk at gætte om, hvorvidt den svenske krone foruden Fastlands Norge også ville have fastholdt et krav om at få de nordatlantiske øer i tilfælde af, at Englands holdning havde været en anden. Ingen statsmagt stiller nogensinde krav i et

magtpolitisk vakuum, men statsledere stiller krav, som de mener, er rimelige, gavnlige og mulige at opnå under specifikke omstændigheder. Thorkild Kjærgaard kan godt have ret i, at svenskerne i 1814 kunne have ønsket sig *alt* Norgesvælde, også Grønland, Island og Færøerne, men i så fald var de nordatlantiske øer – på samme måde som under sammenlignelige vilkår i Roskilde i 1658 (Laursen (ed.), 1920: 223 og Ellehøj, 1985: 481-482) – et ønske, som meget bekvemt kunne slippes.³⁴ Et faktum er det i hvert fald, at under Napoleonskrigene var Englands holdning til spørgsmålet meget velkendt, officiel og anerkendt og at Karl Johan næppe kunne forvente sig at få andet fra Danmark end Fastlands Norge.

I Danmark overvejede kongen og hans regering selvfølgelig hvilke ofre der kunne eller måtte gøres med det formål at afværge afståelsen af det Norge, som Karl Johan med stadig større opbakning fra sine allierede satte frem, men deraf kan man ikke konkludere, at de danske myndigheder ikke gjorde alt hvad der var i deres magt for at redde det, der kunne reddes. Tværtimod gjorde Edmund Bourke ifølge Gustav Wetterstedt nok hvad der var muligt for at redde de nordatlantiske øer; og ifølge Niels Rosenkrantz blev alt det der var muligt at gøre gjort for at redde blandt andet de nordatlantiske øer.

Ligeledes forekommer det på denne baggrund – dvs. at englænderne ingen planer synes at have haft om at okkupere nordatlantiske øer – ligegyldigt at teoretisere over, hvad der kunne være sket med de tre nordatlantiske kulturer – fuldstændig udryddelse (Kjærgaard, 2016) – i tilfælde

af, at de blev en del af det engelske imperium i 1814. Hensigten med artiklen *De britiske engle* (Sølvarå, 2016: 212-234) var delvis at pege på særlige engelske forhold, som i tilfælde af, at nordatlantiske øer *på trods af dette* kom under det engelske imperium i 1814, kunne have drejet udviklingen i en anden retning end Thorkild Kjærgaard postulerer. Der fandtes adskillige sproglige, kulturelle og politiske varianter under engelsk krone, som forblev skjulte for læsere af den første af Thorkild Kjærgaards to artikler.³⁵ Væsentligere er det imidlertid at påpege, at i den virkelige historie – dvs. ikke i mulige, usandsynlige eller kontrafaktiske historiefortællinger – har engelsk politik både konkret og som inspiration dannet baggrund for det selvstyre, som Færøerne fik i 1948. Thorkild Kjærgaard synes nu anerkende, at hans skråsikre kontrafaktiske påstande ikke er helt vandtætte (Kjærgaard, 2016a: 238). Og det med rette.

Den danske filosof David Favrhøldt har i en artikel om historisk teori sat spørgsmålstejn ved nytten i kontrafaktisk spekulation. Lige så snart man har tænkt en kontrafaktisk begivenhed åbner der sig et væld af nye udviklingsmuligheder, som forårsager, at en historiker meget nemt mister overblikket. Der kan selvfølgelig tillægges enkelte scenarier større sandsynlighed end andre, men for hvert led ("kontrafaktisk begivenhed") åbner der sig et væld af nye scenarier, som historikeren ingen mulighed har for at prioritere imellem. Desuden bliver sandsynligheden for de forskellige scenarier omvendt proportional med antallet af led ("kontrafaktiske begivenheder") i de enkelte scenarier. Der

skal blot tænkes nogle få kontrafaktiske begivenheder før de muligheder, der er i spil, bliver så overvældende, at sandsynligheden for de enkelte scenarier begynder at konvergere mod nul (Favrhøldt, 2004: 34).

Ser man på den store mangfoldighed af forskellige politiske ordninger, – mellem fuld integration og selvbestemmelse – som har eksisteret under den engelske krone, så er det nemt at forestille sig flere forskellige fortællinger for nordatlantiske øer under en engelsk krone, i tilfælde af, at de *blev* besatte af England under Napoleonskrigene – deriblandt de måske mest sandsynlige af disse usandsynlige historier; 1) at Island fik tildelt en selvstændig stilling under den engelske krone, som Joseph Banks anbefalede i 1813, mens de mindre attraktive Færøerne og Grønland fulgte med eller; 2) langt mere sandsynligt, forblev under Danmark. Det er et veletableret historisk faktum, at i langt de fleste samt i de sidste – sandsynligvis på grund af den engelske regerings konsekvente afvisning af alle de tidligere fremsatte forslag – mere forbeholdne 'okkupationsforslag' fra Joseph Banks og George Mackenzie fra 1813, bliver *kun* Island nævnt, mens hverken Færøerne eller Grønland er en del af anbefalingerne.³⁶ Jeg skal ikke inklade mig på at gætte på hvilke historier i så fald ville være blevet aktualiserede for de nordatlantiske øer, da sandsynligheden for fortællingerne ville konvergere mod nul efter nogle nye led ("kontrafaktiske begivenheder"); men selve forudsætningen for Thorkild Kjærgaards fortælling, der har hovedfokus på Færøerne, falder til jorden, hvis det *også*

anerkendes, at disse sene forslag *udelukkende* handlede om Island. Jeg kan i hvert fald ikke se nogen grund til, at disse kontrafaktiske udgangspunkter, der med blot to nye led (to ”kontrafaktiske begivenheder”) åbner for et antal af nye udviklingsmuligheder, skulle være usandsynligere end Thorkild Kjærgaards. Tværtimod. Men det nok mest sandsynlige ”kontrafaktiske” scenarie, i tilfælde af, at de nordatlantiske øer virkelig blev besat af englænderne under Napoleonskrigene synes imidlertid være; 3) at øerne – på samme måde som andre mere lukrative engelsk besatte danske kolonier – blev tilbageleveret til Danmark efter krigen; en kontrafaktisk fortælling, som for Færøernes vedkommende udspillede sig i den *virkelige* historie under den anden verdenskrig, der for Islands vedkommende førte til fuld politisk selvstændighed; i en virkelig historie, der desuden klart viser, at de nordatlantiske øer *ikke* befinder sig i ét og samme skæbnefællesskab, hverken når det handler om deres stilling i det danske rige eller vejen *ud* af det. Denne forskel var englænderne ganske klar over, hvilket de med al tydelighed erklærede ved starten af anden verdenskrig (*Parliamentary Debates*, 1940: 746-747) og efterfølgende også demonstrerede.

Skulle det usandsynlige imidlertid være sket, 1) at de/nogle nordatlantiske øer blev besat af England under Napoleonskrigene og 2) at disse siden blev annekteret ved Freden i Kiel, så kan det imidlertid heller ikke udelukkes 3) at de – på lignende måde som f.eks. Helgoland i 1890 – senere blev givet til Danmark, 4) Norge 5) eller til en anden stat i bytte med andet

territorium eller 6) at befolkningen på øerne – på lignende måde som eksempelvis befolkningen på New Foundland i 1948 – fik lov til selv at afgøre deres egen skæbne – for blot at pege på enkelte for denne rent hypotetiske problemstilling afgørende kontrafaktiske begivenheder, der i givet fald kunne være indtruffet siden 1814. Enkle og enstrengede kontrafaktiske historiske fortællinger, der ikke opererer med alternative kontrafaktiske historiske fortællinger, i særdeleshed sådanne enstrengede historiske fortællinger, der spænder over meget lange historiske perioder, bygger nødvendigvis på så mange forenklinger og mere eller mindre sandsynlige og implicitte hypotetiske forudsætninger, at de i virkeligheden konvergerer mod at blive så vage og usandsynlige, at de har mere til fælles med fiktion end med virkelig fakta baseret historie.

Også i kontrafaktiske historiefortællinger kan der påberåbes Danmark hjælp fra englænderne, men måske er der mere forståelse at hente for historikere, der koncentrerer sig om den virkelige historie, som af oplagde grunde kan hævdes at tilhøre gruppen af de mest sandsynlige historiske fortællinger.

I denne fortælling blev hverken Island, Færøerne eller Grønland okkuperet af England i 1807-1814, og der er heller ikke noget, der tyder på, at englænderne havde nogle planer om at annektere dem.

Appendix I

Artikel 4 i Frederikshamntraktaten mellem Sverige og Rusland fra 17. september 1809

Den originale franske tekst:

Sa Majesté le Roi de Suède, tant pour elle que pour ses Successeurs au Trône et au Royaume de Suède, rénonce irrévocablement et à perpétuité, en faveur de Sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies et de Ses Successeurs au Trône et à l'Empire de Russie, à tous ses drois et titres sur les Gouvernemens ci-après spécifiés, qui ont été conquis par les Armes de Sa Majesté Impériale dans la présente Guerre sur la Couronne de Suède; savoir, les Gouvernemens de Kymenegård, de Nyland et Tavastehus, d'Abo et Biorneborg, avec les isles d'Aland, de Savolax et Carelie, de Wasa, d'Uleaborg, et de la partie de Westrobothnie située à L'Est la Riveère de Tornéa, comme il sera fixé dans l'Article suivant, sur la démarcation des Frontières.

Ces Gouvernemens avec tous les habitans, villes, ports, forteresses, villages et îles, ainsi que les dépendances, prérogatives, droits et émolumens, appartiendront désormais en toute propriété et souveraineté à l'Empire de Russie et lui restent incorporés.

Pour cet effet Sa Majesté le Roi de Suède promet et s'engage, de la manière la plus solennelle et la plus obligatoire, tant pour Elle que pour ses Successeurs et pour tout le Royaume de Suède, de ne jamais former aucune prétention directe ou indirecte sur les dits Gouvernemens, Provinces, Iles, et Territoires, dont tous les habitans seront en vertu de la dite renonciation, dégagés de l'hommage et serment de fidelité qu'ils ont prêté à la Couronne de Suède.

Kilde: *British and Foreign*, 1830: 749-750.

Artikel 4 i Kieltraktaten mellem Sverige og Danmark fra 15. januar 1814

Den originale franske tekst:

Det første svenske udkast:

S. M. le Roi de Dannemarc, tant pour elle que pour ses Successeurs au trône et au Royaume de Dannemarc, renonce irrévocablement et à perpétuité en faveur de S. M. le Roi de Suède et de ses Successeurs au trône et au Royaume de Suède, à tous ses droits et titres sur le Royaume de Norvège, savoir les Baillages ci-après spécifiés, ceux de Christiansand, de Bergenhuus, de Aggerhuus et de Trondhjem, de Nordland et de

Finmarken, jusqu'aux frontières de l'Empire de Russie.

Ces Baillages, embrassant la totalité du Royaume de Norvège, avec tous les habitans, villes, ports, forteresses, villages et îles, ainsi que les dépendances, prérogatives, droits et émolumens, appartiendront désormais en toute propriété et souveraineté au Royaume de Suède, et lui restent incorporés.

Pour cet effet S. M. le Roi de Dannemarc, en transfèrent sur S. M. le Roi de Suède tons ses droits, sans exeption aucune, au Royaume de Norvège, promet et s'engage de la manière la plus solennelle et la plus obligatoire, tant pour elle que pour ses Successeurs et pour tout le Royaume de Dannemarc de ne jamais former aucune prétention directe ou indirecte sur le dit Royaume de Norvège ou aucun de ses Gouvernemens, Baillages, Iles et Territoires, dont tous les habitans seront, en vertu de la dite renonciation, dégagés de l'hommage et serment de fidélité, qu'ils ont prêtés à la Couronne de Dannemarc.

Et svenskt kompromisforslag:

S. M. le Roi de Dannemarc, tant pour elle que pour ses Successeurs au trône et au Royaume de Dannemarc, renonce irrévocablement et à perpétuité en faveur de S. M. le Roi de Suède et de ses Successeurs au trône et au Royaume de Suède, à tous ses droits et titres sur le Royaume de Norvège, savoir les Bailliages (Stift) ci-après spécifiés, ceux de Christiansand, de Bergenhuus, de Aggerhuus et de Trondhjem avec le Nordland et le Finmarken, jusqu'aux frontières de l'Empire de Russie.

Ces Bailliages et Provinces, embrassant la totalité du Royaume de Norvège avec tous les habitans, villes, ports, forteresses, villages et îles sur les côtes de ce Royaume, ainsi que les dépendances, prérogatives, droits et émolumens, appartiendront désormais, en toute propriété et souveraineté, à S. M. le Roi de Suède, et formeront un Royaume, réuni à celui de Suède.

Pour cet effet S. M. le Roi de Dannemarc promet et s'engage de la manière la plus solennelle et la plus obligatoire, tant pour elle, que pour ses Successeurs, et pour tout le Royaume de Dannemarc, de ne jamais former aucune prétention, directe ou indirecte, sur le Royaume de Norvège, ou aucun de ses Gouvernemens, Baillages, Iles et Territoires, dont tous les habitans sont, par la présente, et en vertu de la dite renonciation, dégagés de l'hommage et du serment de fidélité, qu'ils ont prêtés au Roi et à la Couronne de Dannemarc.

Den endelige formulering:

Sa Majesté le Roi de Dannemarc, tant pour elle, que pour ses Successeurs au trône et au Royaume de Dannemarc, renonce irrévocablement et à perpétuité, en faveur de Sa Majesté le Roi de Suède et de ses Successeurs au trône et au Royaume de Suède, à tous ses droits et titres sur le Royaume de Norvège, savoir: les Évêchés et Bailliages (Stift) ci-après spécifiés, ceux de Christiansand, de Bergenhuus, de Aggerhuus et de Trondhjem, avec le Nordland et le Finmarken, jusqu'aux frontières de l'Empire de Russie.

Ces Évêchés, Bailliages et Provinces, embrassant la totalité du Royaume de Norvège, avec tous les habitants, villes, ports, forteresses, villages et îles sur toutes les côtes de ce Royaume, ainsi que les dépendances (la Groenlande, les îles de Ferrøe et l'Islande non comprises); de même que les prérogatives, droits et émoluments appartiendront désormais, en toute propriété et souveraineté, à Sa Majesté le Roi de Suède, et formeront un Royaume réuni à celui de Suède.

Pour cet effet Sa Majesté le Roi de Dannemarc promet et s'engage, de la manière la plus solennelle et la plus obligatoire, tant pour elle que pour ses Successeurs, et pour tout le Royaume de Dannemarc, de ne jamais former aucune prétention, directe ou indirecte, sur le Royaume de Norvège, ou aucun de ses Évêchés, Bailliages, îles et Territoires, dont tous les habitants sont, par la présente, et en vertu de la dite renonciation, dégagés de l'hommage et du serment de fidélité, qu'ils ont prêté au Roi et à la Couronne de Dannemarc.

Kilde: Alin (ed.), 1889: 12–15 (Bilaga 10).

Noter

-
- ¹ Island og Grønland – men ikke Færøerne – blev f.eks. nævnte i et engelsk memorandum vedrørende flådens og hærens militære styrke i relation til defensive og offensive operationer. I dette memorandum, der var udarbejdet af *The Earl of Westmorland* i 1807, blev det således helt nøgternt oplyst, at Island og Grønland “have been talked of as valuable and easy acquisitions. The force requisite not stated”. Vane (ed.), 1851: 111.
- ² Agnarsdóttir, 2016: 321-322, 323-325, 425, 474-475, 479, 521, 522-523, 537-538 og 571; Hooker, 1813: 223; Mackenzie, 1811: 271. I ingen af disse private forslag om engelsk anneksion af Island er Færøerne og Grønland nævnt. Det er tydeligvis kun Island, der er interessant og nævnt i de fleste af disse forslag. Der fandtes endog islændinge, som under Napoleonskrigene officielt proklamerede, – omend anonymt – at de så frem til den dag, da det engelsk beskyttede Island (*kun* Island) ligefrem kom under Englands krone. An Icelander, 1813: 33-36.
- ³ Færøerne blev nævnt i enkelte af Joseph Banks tidlige okkuperingsforslag - Agnarsdóttir, 1816: 222, 235 og 258 – og i tidlige okkuperingsforslag fra John Cochrane, – Agnarsdóttir, 1992: 86 – mens Grønland ikke nævnes.
- ⁴ Alin (ed.), 1889: 1 (Bilaga 1). Udtrykket “la Norvège” (“Norge”) – ikke kongeriget Norge – bliver benyttet i den svensk-russiske aftale og begrundelsen refererer udelukkende til den lange fælles grænse og til geografien, der ligefrem har bestemt, at Norge skal være ét med kongeriget Sverige.

Ingen synes overhovedet have tænkt på de nordatlantiske øer. I den svensk-preussiske traktat bliver det samme udtryk brugt, men siden tilføjes, “que ce Royaume” (“at dette kongerige”) skulle forenes med det svenske kongerige. Alin (ed.), 1889: 3 (Bilaga 3).

⁵ I margenen på udkastet til den engelske *Order in Council* fra 7. februar 1810 havde Sir Joseph Banks med sin meget særprægede håndskrift skrevet denne kommentar: “as a voluntary acknowledgment on the Part of England that the Sovereignty of Iceland is still vested in the Crown of Denmark.” Agnarsdóttir, 2016: 385.

⁶ Peter Wagner – 2001: 92 – omtaler den engelske regerings beslutning i forbindelse med begivenhederne i 1813, men muligvis henviser han til den engelske regerings noget tidligere beslutning, som Sir Joseph Banks refererer til i et brev til Sir George Mackenzie, dateret den 15. oktober 1810. Jf. Agnarsdóttir, 2016: 425.

⁷ Agnarsdóttir, 2016: 618-619. I andre engelske dokumenter, også regeringsdokumenter, om de nordatlantiske øer bliver benyttet betegnelser som “Danish settlements”, “His Danish Majesty’s settlements” – Saxtorph, 1992: 26-27 – eller “Distant Dependencies of the Danish Crown”. Gad, 1979: 203. I traktaten fra april 1813 mellem England og Sverige om engelsk støtte til Sveriges erhvervelse af Norge bliver betegnelsen “le Royaume Norvège” (“Kongeriget Norge”) – Alin (ed.), 1889: 2 (Bilaga 2) – brugt, hvilket synes at indikere, at England ikke havde regnet de nordatlantiske øer til betegnelsen – i tilfælde af, at den engelske regering på dette tidspunkt i 1813 havde nogle planer om at annektere de nordat-

lantiske øer synes det ligefrem at være udelukket.

⁸ Nørregård, 1954: 23-24 og 175-176. Danmarks regering blev første gang orienteret om tilbuddet under forårsforhandlingerne i København i maj 1813, hvor – på samme måde som senere – forudsætningen var, at Danmark skiftede side i krigen, men den engelske regering havde allerede den 22. januar 1813, i et brev til Edward Thornton, instrueret ham om at sætte frem tilbuddet for Danmark. Jf. Wollebæk, 1928: 133-135.

⁹ Gad, 1984: 202-205 og Thór *et al.*, 2012: 372-373. Mellem Joseph Banks papirer er et fra 1812 om evakuering af *alle europæere* fra Grønland, – Agnarsdóttir, 2016: 513-514 – men det siger næppe noget om den engelske regerings intentioner og endnu mindre om den danske regerings intentioner. Joseph Banks tekst handler heller ikke om en engelsk annekstion af Grønland, men den handler hovedsageligt om, at England, der i 1810 havde påtaget sig at *beskytte* den danske kronens nordatlantiske områder, kunne slippe fra en økonomisk byrde mod et fjendtligt sindet land ved at *tilbyde* alle europæere – anslået til omkring 500 – for egen regning at forlade Grønland. De indfødte på Grønland skulle således blot oplyses om, at efter 1813 måtte de klare sig selv uden hjælp eller forsyninger udefra. Planen, som måske kun var til i Josef Banks hoved, blev aldrig gennemført.

¹⁰ Finn Gad giver direkte udtryk for det modsatte, da han skriver, at situationen på Grønland var så dårlig, at “inspektør Myhlenphort så sig *tvunget* til at godkende kravet om hjemrejse” (min kursiv). Gad, 1984: 205. I et udateret dokument mellem Joseph Banks pa-

pirer, der må være skrevet mellem 1801-1814, da Motzfeldt var inspektør i Nordgrønland, og - i henhold tekstens oplysninger om de dårlige forhold på Grønland - helst sent under Napoleonskrigene, bliver der oplyst, at mens mange ønskede at forlade Grønland, så havde "their chiefs ... Receiv[e]d Positive orders from home not to quit on any account." Agnarsdóttir, 2016: 611. Det er rigtigt, at kun en af de fem missionerer fra det danske missionsselskab var tilbage på Grønland, da krigen sluttede i 1814, men det hører med til historien, at netop det danske missionsselskab på grund af stor pengemangel allerede i 1792 - langt før Danmark i 1807 blev involveret i Napoleonskrigene – ligefrem blev tvunget til at halvere tallet af missionerer, således at der allerede i 1792 kun var fem af ti missionerer tilbage. Jensen *et al.*, 2011: 91 og Viemose, 1977: 167. I 1800-1809 var der 26 kongelige danske embedsfolk på Grønland, i 1810-1819 var tallet 10, - Fogsgaard, 2005: 141 - men intet tyder på, at myndigheder i København eller på Grønland under krigen planlagte at forlade verdens største ø. Engelske kilder fra 1812 estimerer, at der var omkring 500 danskere på Grønland. Agnarsdóttir, 2016: 514 og 611. En betænkning fra 1863 fastslår, at staten i perioden lønnede 200 over- og underbetjente i Grønland. Jf. Viemose, 1977: 41. Der er heller intet i Finn Gads Grønlandshistorie fra 1984, der overhovedet indikerer, at englænderne ville eller havde planer om at annektere Grønland – heller ikke i afsnittet, der handler om englændernes rolle i Grønland under Napoleonskrigene. Gad, 1984: 202-205.

¹¹ Wagner, 2001: 92-94. Rosenkrantz skrev ifølge Wagner til Departementet "... intet

offer er for stort til at bevare forbindelsen ..." og henviste eksplicit til handelsforbindelsen til Island samt Færøerne og Grønland.

¹² Jf. Friis (ed.), 1898-1901: 154. I det oprindelige og fransksprogede brev til Ernst Schimmelmann skrev Niels Rosenkrantz således: "Il a été sauvé ce qui a été possible de sauver entre autres l'Islande, la Gronlande et les îles de Ferroe." ("Der er blevet reddet det, som var muligt at redde, deriblandt Island, Grønland og Færøerne"). Teksten kan næppe forstås anderledes end, at Niel Rosenkrantz havde set det som en mulighed, at Karl Johan kunne have krævet at få de nordatlantiske øer, men at det ikke havde været hensigten at afstå dem til Sverige.

¹³ Hvis udgangspunktet for forhandlingerne i Kiel gennem hele forløbet var, at det udelukkende var Fastlands Norge, således som det antageligt blev defineret i det oprindelige svenske traktatudkast, der skulle afstås til Sverige, – jf. Feldbæk, 1995: 30 – så var det også logisk nok, at Edmund Bourke heller ikke nævnte noget om de nordatlantiske øer i sine første indberetninger til Niels Rosenkrantz. Det havde derimod været mere logisk for Edmund Bourke at nævne dem, hvis de var blevet *afstået* – hvad de ikke blev. Og netop ifølge den logik var det logisk for Edmund Bourke at orientere Niels Rosenkrantz om bl.a. Holstens rømning, statsgældens (den norske) deling, tilbageleveringen af de indiske og vestindiske kolonier, afståelsen af Helgoland og Englands afvisning af at levere flåden tilbage til Danmark – spørgsmål af stor betydning, som havde været forhandlet i Kiel og som kunne have fået et andet udfald, mens han intet nævnte om de nordatlantiske øer, der reelt

måske slet ikke stod på afståelsesdagsordenen og hvis status i forhold til den danske krone således forblev helt uændret. I Karl Johans brev fra 15. januar 1814 til den svenske konge Karl XIII, hvor kongen lykønskes med også at være blevet hersker af Norge, nævner heller ikke han et ord om 'den nordatlantiske undtagelse'. Schinkel, 1883: 253-254.

¹⁴ Den fransksprogede original: "Chaque proposition que je faisais, chaque petit changement dans la rédaction a été rapporté à S. A. R. et discuté tandis que, seul et pressé, je devais décider sur tout ce qui m'était proposé et me débattre pour le choix des expressions et même des mots. Mais j'ai la satisfaction de voir que j'ai emporté absolument tout et même plus que je n'étais chargé d'exiger de la Suède". Nielsen, 1886: 49.

¹⁵ Nørregård, 1954: 180. Da Norge 5. februar 1819 fremsatte krav om de nordatlantiske øer, begrundet med, at øerne var norske, blev de blankt afvist af Danmark og kravet måtte frafalde, – *Permanent Court*, 1933: 65/47 – men da handlede det om at bruge øerne i forhandlinger om fordelingen af Norges statsgæld. Berlin, 1932: 109.

¹⁶ I det danske forslag, som Niels Rosenkrantz sendte til Gustav Wetterstedt, blev udtrykket "le Royaume de Norvège" ("Kongeriget Norge") – Alin (ed.), 1889: 8 (Bilaga 6) – brugt uden uddybende definition af norske amter, som stod i det svenske traktatforslag, der blev accepteret som grundlag for forhandlingerne, men ifølge den danske professor og Islandseksperter Knud Berlin omfattede udtrykket "Kongeriget Norge" kun Fastlands Norge – ikke Færøerne, Island og Grønland. Berlin, 1932: 50-51, 75-77 og 95-

107. Dette kan bl.a. støttes af, at i proklamationen om det *afståede* Norge, som Karl Johan sendte ud den 8. februar 1814, brugte han udtrykket "Konunga-Riket Norrige" uden noget yderligere. Alin (ed.), 1889: 43 (Bilaga 22b). Det afgørende er imidlertid, at der aldrig syntes at have været nogen reel uenighed om afgrænsningen af det Norge, som Sverige stillede frem krav om, – jf. f.eks. Gad, 1979: 191 og 197 og Feldbæk, 1995: 28 – og at den danske forhandler straks accepterede det svenske traktatudkast, der ved amter og bispedømmer definerede Norge som Fastlands Norge, som forhandlingsgrundlag. Feldbæk, 2001: 100. Zakarias Wang hævder dog, at de nordatlantiske øer helt bevidst havde været inkluderet i begge forslag, idet han argumenterer for, at de nordatlantiske øer hørte til kongeriget Norge, og henviser til sætningen i det svenske traktatudkast, der står imellem de opremsede amter, bispedømmer, byer, havne, fæstninge, bygder og øer, og den nordatlantiske undtagelse, "ainsi que les dépendances" ("såvel som de tilhørende besiddelser"), der ifølge ham udelukkende – kun – kan referere til de nordatlantiske øer. Wang, 2013a: 121-154. Hertil kan anføres nogle indvendinger. Da Gustav Wetterstedt og Edmund Bourke tilsyneladende var uenige om nødvendigheden af at indsætte den nordatlantiske undtagelse, så må baggrunden antages at have været, at nævnte sætning *kunne* opfattes således, at den refererede til de nordatlantiske øer; men da parterne under selve forhandlingerne blev enige om at tilføje det nordatlantiske forbehold i stedet for at slette den foranstående sætning, så implicerer det, at den nævnte sætning under alle omstændigheder også kunne referere til *andre* nor-

ske ”besiddelser” end de nordatlantiske øer. Det er blevet indikeret, at der kan have været henvist til Svalbard. Mathisen, 1954: 17. En anden væsentligere indvending mod Zakarias Wangs hypotese er, at artikel 4 i det svenske udkast fra 1814 til en fred med Danmark lader til at være en standardformular, som – inklusiv den ovenfor citerede sætning – nærmest ord for ord er kopieret fra den svensk-russiske traktat fra 1809 om Kongeriget Sveriges afståelse af de finske områder til Rusland, hvor bl.a. de svenske Ålandsøer eksplicit er medtaget i de opremse administrative områder, der skulle afstås til Rusland, forinden den ovenfor citerede sætning forekommer. Jf. *British and Foreign*, 1830: 749, hvor artikel 4 i den svensk-russiske fredstraktat fra 1809 er genoptrykt og Danske Tractater, 1871: 61-62, hvor artikel 4 i den svensk-danske fredstraktat fra 1814 er trykt – i denne artikel Appendix I. Finland var før 1809 en fra Kongeriget Sverige uadskillelig provins, – Pravdivij, 1918: 12 – og ikke som Norge før 1814 et eget kongerige under fælles krone med det danske kongerige – og Finland havde derfor ikke som Kongeriget Norge nogle ”bilande”, hvorfor betegnelsen ”dépendances” i det svensk-russiske forlæg må have haft en anden betydning end den tillægges i den svensk-danske traktat. Der er også noget, som kan antyde, at det først var under selve forhandlingerne, at der blev opmærksomhed om, at nævnte formulering også kunde inkludere de nordatlantiske øer. Remsen over de i afståelsen inkluderede områder i det første svenske udkast til den svensk-danske traktat sluttede som det svensk-russiske forlæg med at inkludere øer, ”et îles” (”og øer”), men et senere svensk

udkast præciserer dette til ”et îles sur les côtes de ce Royaume” (”og øer ved kysten af dette kongerige”). Alin (ed.), 1889: 12-13 (Bilaga 10). Denne præcisering, der kom i den endelige traktat, kan næppe være indsat med andet formål end eksplicit at udelukke øer, som *ikke* lå ved selve Norges kyst, muligvis de nordatlantiske øer; hvilket i så fald kan antyde, at øerne oprindeligt ikke var tænkt inkluderet i den umiddelbart følgende sætning ”ainsi que les dépendances” (”såvel som de tilhørende besiddelser”); men det kunne de nu, da sætningen desuden kom til at følge efter ”Royaume” (”kongerige”) og ikke som før lige efter ”îles” (”øer”). I det svensk-russiske forlæg er det under alle forhold udelukket, at sætningen viser til noget ’kongeriges besiddelser’. Det var først ud på natten 15. januar 1814, da Edmund Bourke gjorde sine medforhandlere opmærksomme på, at disse øer nu kunde opfattes at være indbefattet i denne sætning, at de også blev eksplicit ekskluderet der. Hvis f.eks. Island helt bevidst var inkluderet i de svenske krav, så ville det desuden have været naturligt at nævne Islands Stiftsamst samt Islands Bispedømme mellem de andre norske stiftsamter og bispedømmer, som den svenske krone stillede krav mod den danske krone om at få – jf. note 34. På denne baggrund synes det ikke helt overbevisende, at de/n fra 1809 *kopierede* sætning og formuleringer i Kielertraktaten fra svensk side helt bevidst *må* være indsat udelukkende med det formål at inkludere de forinden i teksten hverken nævnte eller opremse nordatlantiske øer. Den svenske chefforhandlers (der om nogen måtte vide hvad de forskellige formuleringer i det oprindelige svenske traktatudkast inkluderede) påstand i et brev til Lars Enge-

ström fra 16. januar 1814 om, at ”Island, Grønland og Færøerne aldrig have tilhørt Norge” – Nielsen, 1886: 20 –, synes ligefrem at implicere den modsatte opfattelse.

¹⁷ Note 27. Det var til Castlereagh, at Mackenzie foreslog okkupation af Island. Agnarsdóttir, 2016: 324 og 520.

¹⁸ Jf. Gissurarson, 2015: 4. Med en implicit reference til den svenske udenrigsminister Lars Engeström, der ikke opholdt sig i Kiel under fredsforhandlingerne i januar 1814, og hans efterfølgende korrespondance med Gustav Wetterstedt og kronprins Karl Johan, i hvilken Engeström henholdsvis giver Gustav Wetterstedt og Edmund Bourke ’skylden’ og ’æren’ for, at de nordatlantiske øer blev undtaget i den dansk-svenske traktat, henviser Thorkild Kjærgaard til et af Lars Engeström i korrespondancen fremsat udsagn om, at øerne ”kunne have været interessante for Göteborgs handel”. Dette er imidlertid noget, som først nævnes i en ukendt sammenhæng i den efterfølgende korrespondance, der netop synes at implicere, at spørgsmålet vedrørende Sveriges mulige interesser i de nordatlantiske øer – i hvert fald ifølge Lars Engeström – *ikke* havde været del af de da afsluttede forhandlinger i Kiel. Da Gustav Wetterstedt ikke fik påtale fra Karl Johan (der under forhandlingerne opholdt sig i Kiel, hvor han godkendte alle aftalens enkeltheder), for at have forsømt dette, – tværtimod takkede Karl Johan efterfølgende Gustav Wetterstedt for ”hans klokhet och hans nit.” Jf. Schinkel, 1855: 329 (note 5) – så kan der heller ikke udledes noget om, at han havde forsømt at varetage svenske interesser – jf. at kronprinsen i realiteten næppe havde fremsat krav om at få

andet end Fastlands Norge fra den danske krone. Det er også et faktum, at den konservative Lars Engeström, der ligefrem ønskede at annektere Norge som en svensk provins, ikke havde opbakning fra den langt mere liberale Karl Johan. Engeström, 1876, II: 228 (note). Det er således meget tvivlsomt, om korrespondancen, der stammer fra 5. og 6. februar 1814, kan bruges til at berette noget positivt om forhandlingerne i Kiel i januar 1814. Men i fald den kunne, så er det i denne sammenhæng måske interessantere at notere sig, at mens Lars Engeström flere gange nævner Island og Grønland, så nævner han – om det så er bevidst eller ubevidst – overhovedet ikke til Færøerne. Jf. Feldbæk, 1995: 31-32. Lars Engeström henviser overhovedet ikke til denne noget senere korrespondance i sine erindringer. Engeström, 1876, I og II.

¹⁹ Eksempelvis blev to for det færøske samfund meget betydningsfulde kongelige resolutioner – begge fra 13. marts 1813 – sat i kraft på Færøerne med to kancelliplaceter fra den 23. marts 1813. Schou, 1814: 307-308.

²⁰ Allerede den 9. januar 1814, dvs. før Edmund Bourke for tredje gang ankom til Kiel, opsummerede Edward Thornton alle engelske krav og tilbud til Danmark vedrørende en engelsk fredsaf tale med Danmark i et brev til den engelske udenrigsminister Stewart Castlereagh. Georg Nørrgård – en autoritet vedrørende Freden i Kiel – nævner for første gang eksplicit det engelske krav om Helgoland i denne sammenhæng, men Edward Thornton opsummerede disse krav og tilbud alene på baggrund af de instruktioner, som han havde

fået fra Castlereagh i foråret 1813, da han havde lagt dem frem i København. Edward Thornton forelagde disse repeterede engelske krav og tilbud på ny for Edmund Bourke i Kiel den 12. januar 1814. Det fremgår også meget tydeligt af Edmund Bourke's samtaler med Niels Rosenkrantz før han drog til Kiel den 7. januar 1814, at han ligefrem forventede store problemer med at få Helgoland tilbage, – Nørregård, 1954: 153-154 og 175-176 – hvilket viser, at han fra forårsforhandlingerne i København og måske fra tidligere rejser i Kiel var blevet bekendt med disse engelske krav. At Edmund Bourke allerede fra foråret 1813 kendte *alle* engelske krav og tilbud er der slet ikke tvivl om. I virkeligheden havde den engelske regering allerede i oktober 1807 – dvs. blot en måned efter, at Helgoland var blevet besat – informeret den danske regering om, at England ikke ville levere øen tilbage. Rüger, 2017: 30-31.

²¹ Det er således både ubegrundet og meningsløst at hævde, “at Storbritannien i sidste øjeblik ønskede en tilføjelse til traktaten” – til den *svensk*-danske traktat – “om, at Danmark skulle overtage de tre gamle norske bilande, Grønland, Island og Færøerne, i stedet for stiltiende at lade dem forblive i Det Britiske Imperium.” Kjærgaard, 2016a: 237. Det er hævdet, at territorier kan annekteres ved militær erobring alene, – Phillipson, 1916: 12-13 – men i denne engelske sammenhæng fra 1814, hvor *alt* blev forhandlet, aftalt og siden fik en traktatmæssig legitimitet, giver det ingen mening, at England *uden* krav, forhandlinger eller traktatmæssige bestemmelser “stiltiende” planlagde at lade de nordatlantiske øer, der *ikke* var besat af England, “forblive i Det Britiske Imperium”. Coleman Phillipson's eksempel, der refere-

rer til den engelske Lord Stowell, som kort efter besættelsen af Helgoland i 1807 havde det synspunkt, at øen “rightfully” var blevet engelsk, er i øvrigt heller ikke overbevisende, da Englands besættelse af Helgoland efterfølgende netop fik en traktatmæssig legitimitet. Desuden havde englænderne forinden – allerede i 1807 og siden i 1813 – fremsat krav mod Danmark om øen. Phillipson er heller ikke enig med Lord Stowell i, at en besættelse umiddelbart ændrer et territoriums status, men synspunktet har selvfølgelig ingen implikationer for de nordatlantiske øer, der *ikke* var besat af England, og i denne kontekst ville det i øvrigt heller ikke have haft nogen betydning i fald de *blev* opfattet som besatte. Uden den af Thorkild Kjærgaard nævnte “tilføjelse til traktaten” kunne de nordatlantiske øer have fulgt Norge under den svenske krone, men alene udeladelsen af tilføjelsen kunne aldrig resultere i, at øerne blev engelske.

²² I maj 1813 blev de formuleret sådan i et brev fra Thornton til Rosenkrantz: “nous sommes prêts à stipuler dans un traité de paix le restitution de toutes les conquêtes territoriales faites sur le Danemark avec la seule exception de l'île de Héliogoland” (“vi er parat til at indsætte i fredstraktaten, at alt okkuperet dansk territorium vil blive tilbageleveret med den eneste undtagelse af øen Helgoland”). *Meddelelser fra Krigsarkiverne*, 1894: 179. Hverken med hensyn til det, som de territoriale krav inkluderer eller ekskluderer, er nogen tvivl – jf. note 27 –, og det var præcis dette indhold, som Edmund Bourke og Edward Thornton underskrev 15. januar 1814.

²³ At dette var en trumf, som Edmund Bourke

under alle omstændigheder *kunne* have brugt i forhandlingerne med Sverige sagde Gustav Wetterstedt for sin bekendte Jørgen Herman Vogt. *Jørgen Herman*, 1871: 34 og 42.

²⁴ Agnarsdóttir, 2016: 568 (note 2). At England lagde pres på Sverige for at slutte en hurtig fred med Danmark kan ikke bestrides, – Schinkel, 1855: 328 – men de nordatlantiske øer nævnes ikke i denne sammenhæng.

²⁵ Dette fremgår af den relevante passage i den originale franske brevttekst, der er formuleret på denne måde: ”Malgré que l’Islande, la Groenlande et les îles de Ferröe n’ont jamais appartenu à la Norvège, Mr. de Bourke a désiré, et je n’ai pas cru devoir me refuser, qu’on en fit une mention spéciale dans l’Art. 4 du Traité” (”På trods af, at Island, Grønland og Færøerne aldrig har tilhørt Norge, har Mr. Bourke ønsket, og jeg fandt ingen grund til at modsætte mig det, at de fik en særlig omtale i artikel 4 i fredstraktaten”). Jf. Nielsen, 1886: 51.

²⁶ Finn Gad argumenterer ligefrem for, at de nordatlantiske øer i Kiel efter al sandsynlighed har været omtalt som fjerne danske besiddelser på akkurat samme måde som indiske og vestindiske kolonier. Gad, 1979: 198.

²⁷ Ifølge Georg Nørregård forelå ikke andre instrukser end dem fra foråret 1813, – som Edmund Bourke den 9. januar 1814 opsummerede i en depeche til Stewart R. Castlereagh i Mülheim – ifølge hvilke alt okkuperet dansk territorium kunne leveres tilbage, undtaget Helgoland. Nørregård, 1954: 176. Eksplicit henvises der her således til de samme engelske krav og tilbud, som Edward Thornton lagde for Edmond Bourke i Kiel 12. januar 1814. Spørgsmålet er såle-

des, om Edward Thornton havde modtaget nye instrukser siden 12. januar. Hverken Georg Nørregård eller andre har fremlagt nyere instrukser, hvori noget blev tilføjet vedrørende de nordatlantiske øer. Georg Nørregård referer hyppigt fra den fortrolige korrespondance mellem Edward Thornton, der i perioden opholdt sig i Kiel, og hans overordnede, Stewart Castlereagh, der omkring nytår – over den engelske kanal – var ankommet til det europæiske kontinent, hvor han over Haag og Mülheim rejste til de allieredes hovedkvarter i Frankfurt, hvor han opholdt sig til traktaterne var underskrevet i Kiel 15. januar 1814; men Georg Nørregård kan ikke have fundet noget belæg for en engelsk interesse i denne korrespondance, da han eksplicit oplyser, at Edmund Bourke var ophavsmanden til det kendte nordatlantiske forbehold. Helt afgørende synes det at være, at Stewart R. Castlereagh i en depeche, der er dateret i Mülheim 13. januar 1814, eksplicit bekræfter overfor Edward Thornton, at han havde en korrekt opfattelse af de instrukser ifølge hvilke han kunne slutte fred med Danmark. Vane (ed.), 1853: 161. Der kan næppe heller have været konverseret mundtligt mellem Edward Thornton og Stewart Castlereagh, da de ifølge både korrespondancen og begivenhedsforløbet, – på trods af eksplicite ønsker derom – ikke fik mulighed for at mødes mellem nytårstid og 15. januar 1814, da traktaterne blev underskrevet. Jf. Nørregård, 1954: 146-146, 170, 175, 180, og Vane (ed.), 1853: 120, 145-146 og 160.

²⁸ For samtidens svenske anklager mod Edmund Bourke for i Kiel at have ”bedraget” den svenske forhandler; anklager om bedrag, der først blev sat frem af Lars En-

geström i 1819, og som siden inspirerede nordmænd, se *Kongeriket Norges. Bilag. Avdeling XII*, 1933: 47-55; svenske anklager, der blev sat frem under forhandlingerne i 1819 om delingen af den norske statsgæld og som måske også blev sat frem for at tilfredsstille nordmænd. For nogle senere norske anklager mod Danmark og Edmund Bourke i henhold til forhandlingerne i Kiel i 1814 kan f.eks. henvises til Berlin, 1932: 99-100, Feldbæk, 1995: 33-34 og Due-Nielsen *et al.* (ed.), 2003a: 181.

²⁹ Engeström, 1876, I og II. Edmund Bourke er dog nævnt én gang ganske tilfældigt i det store tobindsværk, der også ganske kort handler om Freden i Kiel, men det har intet med Freden i Kiel at gøre. Engeström, 1876, II: 43.

³⁰ Poel (ed.), 1880, II: 301. I den franske original tekst: “Je suis seulement étonné qu’on a tant donné, car uous etions à leur merci” (“Jeg er blot forbløffet over, at så meget blev givet, da vi var udleveret til deres nåde”).

³¹ Rosenkrantz, 1953: 101. Den franske tekst: “Lord Clancarty ... me dit que la Norvège auroit pu être sauvée comme l’Islande, si la Nation avoit voulu fermer les ports aux corsaires” (“Lord Clancarty ... fortalte mig, at Norge kunne have været reddet, ligesom Island, hvis nationen havde ønsket at lukke havnene for kapere”).

³² I brevet, der kort indledes med at konstatere, at “Denne uheldige Fred er grundet paa Norges Afstaaelse”, oplyses der senere og tilsyneladende i sammenhæng med de under krigen engelsk besatte *danske* kolonier: “Ligeledes tilbagegives Kolonierne, Island, Færøerne og Grønland.” Meddelelser fra Krigsarkiverne, 1902: 348. Formuleringen

kunne desuden antyde, at heller ikke i Danmark opfattedes de nordatlantiske øer som norske. Det er også bemærkelsesværdigt, at mens Norge bliver ‘afstået’, så bliver de nordatlantiske øer ‘tilbagegivet’.

³³ Se note 7 og Agnarsdóttir, 2016: 610, hvor Grønland betegnes “Danish Settlements”.

³⁴ I det oprindelige svenske traktatudkast var det Norge, som den svenske krone ønskede at få, defineret ved de norske amter, men i den endelige traktattekst blev den yderligere uddybet med en tilføjelse af den kirkelige inddeling af Norge. Hverken Islands Stiftsamt, som Færøerne var sammen med fra 1720, da øerne blev en del af amtssystemet, eller Færøerne, der administrativt var sammen med Sjællands Stiftsamt fra 1776 til 1816, – dog i realiteten med egen konstitueret færøsk amtmand i perioden 1806-1816 – da Færøerne også formelt blev et selvstændigt amt med sin egen amtmand, var nævnte i den oprindelige svenske definition af det Norge, som skulle afstås til den svenske krone. Færøerne var således heller ikke inkluderet i de amter, der blev opremset i det svenske traktatudkast. Det samme var tilfældet med den uddybende tilføjelse af den kirkelige inddeling af Norge, fordi hverken det selvstændige Islands Bispedømme eller Færøernes Provsti, der i 1814 – fra ca. 1620 til 1923 – var under Sjællands Bispedømme, blev i teksten inkluderet i opremsningen af de norske bispedømmer. I denne sammenhæng kan indskuddet om de nordatlantiske øer, der eksplicit undtog de nordatlantiske øer fra de svenske ønsker, og som i sidste øjeblik, ud på natten den 15. januar 1814, kom ind i traktattekstens artikel 4, karakteriseres som en hovedsageligt præciserende

definition af det Fastlands Norge, som den svenske krone havde ønsket at få. Island, Færøerne og kolonien Grønland havde næppe været en reel del af de svenske krav.

³⁵ Kjærgaard, 2016. Det er meget vel muligt, at Thorkild Kjærgaard kan have ret i sin skepsis om, hvorvidt den engelske intelligentsia i givet fald ville have stillet op med personer som Rasmus Chr. Rask, Hans Chr. Lyngby og Svend Grundtvig, der bidrog til at bevare norrøn kultur og norrønt sprog. Kjærgaard, 2016a: 238-239. Det er imidlertid interessant, at på samme måde som der var en spirende romantisk interesse for især islandsk kultur blandt et par danske intellektuelle i begyndelsen af 1800 tallet, således var en spirende interesse for islandsk kultur blandt samtidige engelske intellektuelle. Eksempelvis var den førnævnte George Mackenzie og præsten Ebenezer Henderson medlemmer af *Hið íslenska bókmentafélag*, som islændingene Árni Helgason og Geir Vídalín sammen med Rasmus Chr. Rask etablerede i 1816 med det hovedformål at udgive middelalderlig og moderne islandsk litteratur på det islandske sprog, som i renset – dvs. u-fordansket – form blev anset for at være det nordiske sprog, der blev talt i hele Norden i middelalderen og i vikingetiden. Ebenezer Henderson o.a. etablerede også *Hið íslenska bibliufélag* i juli 1815. Óskarsdóttir, 2011: 10 og 35. Henderson udgav i 1818 et stort to binds værk om sine rejser på Island i 1814-1815, hvor han også viste stor interesse for islandsk kultur og sprog. Forinden havde Ebenezer Henderson været i Danmark for at studere det islandske sprog. Karlsson, 2000, 201. Ebenezer Henderson fik siden det engelske bibelselskab til at udgive 5000 islandske bibler, som han

distribuerede på Island. Henderson, 1818, II: 301. Sir George Mackenzie's bog om Island fra 1811 udviste også stor interesse for islandsk kultur og sprog. Mackenzie, 1811. Den samme interesse kan konstateres i William Jackson Hookers bog om Island fra 1813. Hooker, 1813. Brødrene Jacob og Wilhelm Grimm, der var filologer, taltes blandt foreningens andre udenlandske medlemmer. Sir Joseph Banks var så vidt vides ikke medlem i *Hið íslenska bókmentafélag*, men han havde i 1815 en korrespondance med Rasmus Rask om hans arbejde. Smith, 1911: 250-251 og Agnarsdóttir, 2016: 578-582; da Sir Joseph Banks videnskabelige ekspedition var på Island i 1772 var Uno von Troil, – han blev senere ærkebiskop i Uppsala – der var interesseret i det islandske sprog, med på rejsen. Agnarsdóttir, 2013: 23. I 1780 blev en stor del af materialet udgivet, blandt andet en tekst af Uno von Troil om islandsk litteratur og sprog. Troil, 1780: 153-180. Interessen for den islandske kultur, der overalt var romantisk inspireret, var derfor ikke udelukkende noget, der i begyndelsen af 1800 tallet var afgrænset til nogle danske intellektuelle. Det forekommer ligeledes betænkeligt hvis man giver sine læsere den opfattelse, at nogle få (danske) intellektuelle nærmest var eneansvarlige for, at det lykkedes at redde den allerede på det tidspunkt veletablerede islandske skriftkultur fra udryddelse, hvilket læsere nemt kan få indtryk af ved at læse Thorkild Kjærgaards to artikler. Desuden var officielle (danske) myndigheder bemærkelsesværdigt ligegyldige med samtidig islandsk kultur. Karlsson, 2000: 216. Selvfølgelig kan vi ikke vide noget om, hvad en mere generel romantisk inspireret videnskabelig interesse for islandsk kultur

kunne have bidraget med, I tilfælde af, at det fra England fjernet beliggende Island i overensstemmelse med Joseph Banks tanker var blevet en selvstyrende del af det engelske imperium på lignende vilkår som de langt mere tætliggende Kanaløer, hvor manx og fransk stadig tælles blandt de officielle sprog, men en sammenligning med Orkneyøerne og Shetlandsøerne, der både politisk og kulturelt blev integreret i det skotske kongerige 350 år tidligere forbliver misvisende. Sølvará, 2016: 213-218. En sammenligning med de ved England tættere liggende Kanaløer, der også blev del af den engelske kronens besiddelser flere århundreder tidligere, er således også problematisk. En mere oplagt sammenligning er den danske (frisisk/tysk kulturelle) ø Helgoland, – med det forbehold, at styrken i frisisk og norrøn kultur måske ikke er helt sammenlignelig – som netop i 1814 blev annekteret af englænderne og som netop under engelsk suverænitet ”gennem hele det lange 1800-tal, hvor det britiske verdensrige triumferede” modstod ”fristelsen til at lade sig indrullere som fuldgyldige, engelsktalende parthavere i denne formidable succes” – jf. Kjærgaard, 2016a: 239. Den lille ø Helgoland (1.7 km²) – der blot havde ca. 3300 indbyggere i 1807 og en beliggenhed 300 mil fra Englands østkyst er således mere sammenlignelig med de på samme tid ca. 5200 beboere på Færøerne (1399 km²), der ligger ca. 230 mil fra Skotlands nordlige kyst - fik under engelsk herredømme i størstedelen af 1800 tallet (1814-1890) lov til at bevare lokalt styre og formåede at bevare traditionel frisisk/tysk kultur på øen stort set uændret. Martin, 1843: 602, Pyeatt, 1988: 45 og Rüger, 2017: 1, 11, 78 og 88. Hvis en af årsagerne var engelsk

ligeGYldighed, så var det en omstændighed, som de delte med de danske myndigheder i Nordatlanten.

³⁶ Forslagene findes i Agnarsdóttir, 2016: 520-521, 522-523 og 526-537. George Mackenzie, der i 1811 udgav en bog om et besøg på Island i 1810, hvori han også anbefalede en engelsk annekstion af Island, - Mackenzie, 1811, 271 - havde også været på Færøerne. Mackenzie udgav i 1814 en videnskabelig tekst fra sin rejse på Færøerne i 1812, men denne tekst er rensat for politiske holdninger eller anbefalinger. Mackenzie, 1814: 213-227. Det hænger nok sammen med tekstens karakter af at være videnskabelig - ikke en rejseskildring som den om Island - samt at den først blev udgivet i 1814; men dette antyder, at det næppe var en forglemelse, da han, der var velorienteret om færøske forhold, undlod at inkludere Færøerne i sin anbefaling fra 1813 til den engelske regering om at okkupere Island. Denne samme forskel i holdningen til de to nordatlantiske øsamfund i relation til en engelsk okkupation antydes måske også i en senere tekst af Mackenzie, hvor han sammenligner Færøernes historie, hvor ”intet interessant” skete, med den mere ”berømt[e]” islandske. Mackenzie, 1822, 95.

Litteratur

- Agnarsdóttir, A. 1992. 'Scottish Plans for the Annexation of Iceland 1785-1813'. *The Scottish Society for Northern Studies* 29, 82-96.
- Agnarsdóttir, A. 1994. 'Sir Joseph Banks and the Exploration of Iceland'. I: Banks, R.E.R. *et al.* (ed.): *Sir Joseph Banks. A global perspective*. Kew: Royal Botanic Gardens, 31-48.
- Agnarsdóttir, A. 2005. 'Iceland 1800-1820. A Danish Dependency under "British Protection"'. I: Sandström, Åke (ed.): *Formandet av det nya Norden. Om Norden och det nordiska under och efter Napoleonkrigen*. Visby: Högskolan på Gotland, 37-45.
- Agnarsdóttir, A. 2013. 'Iceland in the Eighteenth Century: An Island Outpost of Europe?' I: *Nordic Yearbook for Eighteenth-Century Studies*. Lund: Svenska sällskapet för 1700-talsstudier, 11-38.
- Agnarsdóttir, A. 2016. *Sir Joseph Banks, Iceland and the North Atlantic 1772-1820. Journals, Letters and Documents*. London: Hakluyt Society.
- Alin, O. (ed.). 1889. *Den Svensk-Norska Unionen. Uppsatser och Aftsstycken. I. Unionsfördragets Tillkomst*. Stockholm: P.A. Norstedt & Sönners Förlag.
- An Icelander. 1813. *Memoir on the Causes of the Present Distressed State of the Icelanders, and the Easy and Certain Means of Permanently Bettering their Condition*. London: Stockdale.
- Aspinall, A. (ed.). 1938. *The Letters of King George IV 1812-1830*. Bind I. Cambridge: The Cambridge University Press.
- Berlin, K. 1932. *Denmark's Right to Greenland. A Survey of the Past and Present Status of Greenland, Iceland and the Faroe Islands in Relation to Norway and Denmark*. Oxford University Press, London.
- Berry, W. 1815. *The History of the Island of Guernsey. Part of the Ancient Duchy of Normandy, from the remotest period of Antiquity to the year 1814. Containing an Interesting Account of the Island; its Government, Civil, Military, and Ecclesiastical; peculiar privileges & Customs, etc. With Particulars of the Neighbouring Islands of Alderney, Sark, and Jersey*. London: Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown, Paternoster Row.
- Bornholmske Samlinger*. 1990. III Række, Bind IV. Rønne: Bornholms Historiske Samfund.
- British and Foreign State Papers, 1820-1821*. 1830. London: Harryson and Son.
- Danske Tractater efter 1800. Første Samling. Politiske Tractater*. 1871. Første Hæfte. 1800-1830. København: Bianco Lunos Bogtrykkeri.
- Debes, H.J. 2000. *Føroya søga 3. Frá kongligum einahandli til embætisveldi*. Tórshavn: Føroya Skúlabólagrunnur.
- Due-Nielsen, C. *et al.* (ed.). 2002. *Revanche og Neutralitet: 1648-1814, Dansk udenrigspolitik historie*. Bind 2. København: Danmarks Nationalleksikon.
- Due-Nielsen, C. *et al.* (ed.). 2003. *Fra Helstat til Nationalstat 1814-1914. Dansk Udenrigspolitik Historie*. Bind 3. København: Danmarks Nationalleksikon.
- Due-Nielsen, C. *et al.* (ed.). 2003a. *Overleveren 1914-1945. Dansk Udenrigspolitik Historie*. Bind 4. København: Danmarks Nationalleksikon.
- Duncan, J. 1841. *The History of Guernsey, with occasional notices of Jersey, Alderney, and Sark, and Biographical Sketches*. London: Longman, Brown, Green, and Longmans, Paternoster Row.
- Engeström, L. 1876. *Minnen och Anteckningar*. Bind I-II. Udgivet af Elof Tegnér. Stockholm: F. & G. Beijers Förlag.
- Ellehøj, S. 1985. *Christian 4's tidsalder. Politikens Danmarkshistorie 1596-1660*. Bind 7. København: Politikens Forlag.
- Favrholdt, D. 2004. 'I hvilken forstand eksisterer fortiden. Nogle historiefilosofiske betragtninger'. I: Hansen, Per H. og Nevers, Jeppe (ed.): *Historiefagets teoretiske udfordring*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 19-36.
- Feldbæk, O. 1995. 'De nordatlantiske øer og freden i Kiel 1814'. I: *Historisk Tidsskrift*. Bind 95, Hæfte 1. København: Den danske historiske Forening, 24-34.
- Feldbæk, O. 2001. 'Denmark in the Napoleonic

- Wars. A Foreign Policy Survey'. I: *Scandinavian Journal of History*. Bind 26, Nr. 2. Stockholm: The Almqvist & Wiksell Periodical Company, 89-101.
- Fogsgaard, B. 2005. *Etaternes demografi på Frederik VI's tid 1784 – 1839*. København: Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet.
<http://www.fogsgaard.org/konferens.pdf>
- Friis, A. (ed.). 1898-1901. 'Nye Aktstykker vedrørende de politiske Forhandlinger i København i December 1813 og Kielerfreden i Januar 1814'. I: *Danske Magazin indeholdende Bidrag til den Danske Historie og det Danske Sprogs Oplysning*. Femte Række. Fjerde Bind. København: Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, 1-61 og 101-156
- Gad, F. 1979. "La Grönlande, les Isles de Ferröe et L'Islande non comprises", A new look at the origins of the addition to article IV of the Treaty of Kiel of 1814'. I: *Scandinavian Journal of History*. Bind 4, Nr. 3. Stockholm: The Almqvist & Wiksell Periodical Company, 187-205.
- Gad, F. 1984. *Grønland*. Politikens Forlag: København.
- Gissurarson, H.H. 2015. 'Proposals to Sell, Annex or Evacuate Iceland, 1518-1868'. I: Óskarsdóttir, Stefania (ed.): *Rannsóknir í félagsvísindum XVI. Erindi flutt á ráðstefnu í október 2015*. Reykjavík: Félagsvísindastofnum Háskóla Íslands, 1-7.
- Henderson, E. 1818. *Iceland; or the Journal of a Residence in that Island, during the Years 1814 and 1815*. Bind I-II. Edinburgh: Waugh and Innes.
- Hertslet, L. (ed.). 1820. *A Complete Collection of the Treaties and Conventions at Present Subsisting Between Great Britain & Foreign Powers; So far as they relate to Commerce and Navigation; To the Repression and Abolition of the Slave Trade; And to the Privileges and Interests of the Subjects of the High Contracting Parties. The Whole in English, and the Modern Treaties, and most Important Documents, also in the Foreign Languages in which they were signed. Compiled from Authentic Documents*. Bind I. London: T. Egerton, Bookseller to the Ordinance.
- Hooker, W.J. 1813. *Journal of a Tour in Iceland in the Summer of 1809*. London: Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown.
- Jensen, E.L. et al. 2011. *Cultural Encounters at Cape Farewell. The East Greenlandic Immigrants and the German Moravian Mission in the 19th Century*. København: Museum Tusulanum Press.
- Jørgen Herman Vogts Optegnelser om sit liv og sin Embedsvirksomhed, 1784-1846. 1871. Christiania: Den Norske Historiske Forening.
- Karlsson, G. 2000. *Iceland's 1100 Years. History of a Marginal Society*. London: Hurst & Company.
- Kjærgaard, K. og Kjærgaard, T. 2003. *Nyherrnhut i Nuuk 1733-2003. Missionsstation. Rævefarm. Embedsbolig. Museum. Universitet*. Viborg: Grønlands Universitet.
- Kjærgaard, T. 2016. 'Et historisk mirakel'. I: *Jyllands-Posten* 29. juli.
- Kjærgaard, T. 2016a. 'Svar til Hans Andrias Sølvará'. I: *Temp. Tidsskrift for Historie*. Nr. 13. Århus: Institut for Kultur og Samfund, 235-239.
- Kongeriket Norges Toogåttiende samling Stortings Forhandlinger 1933*. 1933. Annen Del. Kongelige Proposisjoner og Meddelelser fremsat for Toogåttiende Ordentlige Storting i 1933. Annen Del b. Oslo: Flere Bogtrykkerier.
- Laursen, L. (ed.). 1920. *Danmarks-Norges Traktater 1523-1750, med dertil hørende aktstykker*. Bind V. København: G.E.C. Gad.
- Mackenzie, G.S. 1811. *Travels in the Island of Iceland in the Summer of the Year 1810*. Edinburgh: Thomas Allan and Company.
- Mackenzie, G.S. 1814. 'An Account of some Geological Facts Observed in the Faroe Islands'. I: *Transactions of the Royal Society of Edinburgh*. Bind VII. Edinburgh: Archibald Constable & Co., 213-227.
- Mackenzie, G.S. 1822. 'Kort Efterretning om Færøerne; med Anmærkninger af Pastor

- H. C. Lyngbye og Dr.phil. Forchhammer'. I: *For Historie og Statistik I*. København: Collin, 93-178.
- Martin, R.M. 1843. *History of the Colonies of the British Empire in the West Indies, South America, North America, Asia, Austral-Asia, Africa, and Europe*. London: George Routledge.
- Mathisen, T. 1954. *Svalbard in International Politics 1871-1925. The Solution of a Unique International Problem*. Oslo: Brøgers Boktrykkeris Forlag.
- Meddelelser fra Krigsarkiverne*. 1894. Bind VI. København: Det Reitzelske Forlag.
- Meddelelser fra Krigsarkiverne*. 1902. Bind XI. København: Gyldendalske Boghandel.
- Nielsen, Y. 1886. *Kielerfreden*. Christiania: A.W. Brøgers Bogtrykkeri.
- Nørregård, G. 1954. *Freden i Kiel 1814*. København: Roskilde og Bagger.
- Óskarsdóttir, Ó.D. 2011. *Hið íslenska bókmenntafélag. Frumkvöðlar og félagsmyndun*. Reykjavík: Félagsvísindasvið Háskóla Íslands. <http://hdl.handle.net/1946/8733>
- Parliamentary Debates*. 1940. Fifth volume of Session 1939-40. London: His Majesty's Stationary Office.
- Permanent Court of International Justice*. 1933. Series A. /B. Judgments, Orders and Advisory Opinions. Fascicule No. 53. Legal Status of Eastern Greenland. XXVIth Session. Judgment of April 5th, 1933. Leyden: A. W. Sijthoff's Publishing Company.
- Phillipson, C. 1916. *Termination of War and Treaties of Peace*. London: T. Fisher Unwin LTD.
- Poel, G. (ed.). 1880. *Johann Georg Rists Lebenserinnerungen*. Bind II. Gotha: Friedrich Andreas Berthes.
- Pravdivij, J. 1918. *Rusland og Finland*. København: G.E.C. Gad.
- Pyeatt, D.N. 1988. *Heligoland and the Making of the Anglo-German Colonial Agreement in 1890*. Texas: The Graduate Faculty of Texas Tech University. <https://ttu-ir.tdl.org/ttu-ir/bitstream/handle/2-346/12379/31295000269471.pdf?sequence=1>
- Rasmussen, H.P. 1977. 'Dansk udenrigspolitik 1812-1813'. I: *Historisk Tidsskrift*. Bind 13. Række, 4. København: Den danske historiske Forening, 65-84.
- Rosenkrantz, N. 1953. *Journal du Congrès de Vienne, 1814-1815*. Udgivet af Georg Nørregård. Copenhague: G.E.C. GAD.
- Rüger, J. 2017. *Heligoland. Britain, Germany, and the struggle for the North Sea*. Oxford: Oxford University Press.
- Saxtorph, H. 1992. 'Nordgrønlands Inspektorats britiske forbindelse under englænderkrigene 1807-1814. Belyst ved materiale i Nordgrønlands Inspektorats Arkiv'. I: *Arkiv*. Bind 14, Nr. 1, 21-39.
- Schinkel, B. (ed.). 1855. *Minnen ur Sveriges nyare Historia. Karl Johan och hans tid (1812-1814)*. Bind 7. Stockholm: P. A. Norstedt och Söner.
- Schinkel, B. (ed.). 1883. *Minnen ur Sveriges nyare Historia. Bihang III*. Upsala: Viktor Roos.
- Schou, J.H. 1812. *Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og aabne Breve, som fra Aar 1670 af ere udkomne, tilligemed et nøiagtigt Udtog af de endnu giældende, for saavidt samme i Almindelighed angaae Undersaatterne i Danmark og Norge, forsynet med et alphabetisk Register. XV Deel. Som indeholder K. Frederik VI Frr. for 1808 og 1811*. Kjøbenhavn: Hofbogtrykker Christensen.
- Schou, J.H. 1814. *Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og aabne Breve, som fra Aar 1670 af ere udkomne, tilligemed et nøiagtigt Udtog af de endnu giældende, for saavidt samme i Almindelighed angaae Undersaatterne i Danmark og Norge, forsynet med et alphabetisk Register. XVI Deel. Som indeholder K. Frederik VI Frr. for 1812 og 1813*. Kjøbenhavn: Hofbogtrykker Christensen.
- Schrøter, J.H. 1850. 'En historisk Beretning'. I: *Berlinske politiske og Avertissements Tidende*, 27. august.
- Scaevola (Strömbäck, K.A.). 1885. *Utländska Diplomaters Minnen från Svenska Hofvet. Skildringar Samlade ur deras Anteckningar*

- m.m.* Stockholm: Oscar M. Lamms Förlag.
- Smith, E. 1911. *The Life of Sir Joseph Banks*. London: The John Lane, Bodley Head.
- Sølvará, H.A. 2002. *Løgtingið 150. Hátiðarrit 150 ár liðin, síðani Løgtingið varð endurstovnað*. Bind I. Tórshavn: Løgtingið.
- Sølvará, H.A. 2016. 'De britiske engle. Rigsfællesskabet mellem dansk afmagt og britisk storpolitik'. I: *Temp. Tidsskrift for Historie*, Nr. 13. Århus: Institut for Kultur og Samfund, 212-234.
- Sørensen, C.T. 1871. *Kampen om Norge i Aarene 1813 og 1814. Et Bidrag til de Nordiske Rigers Krigshistorie*. Første del. København: Gyldendalske Boghandel.
- Thorsteinsson, B. 1985. *Island*. København: Politikens Forlag.
- Thór, J.T. et al. (ed.). 2012. *Naboer I Nordatlanten. Færøerne, Island og Grønland. Hovedlinjer i Vestnordens historie gennem 1000 år*. Tórshavn: Faroe University Press.
- Troil, U. 1780. *Letters on Iceland. Containing Observations on the Civil, Literary, Ecclesiastical, and Natural History; Antiquities, Volcanos, Basaltes, Hot Springs; Customs, Dress, Manners of the Inhabitants, &c. &c. Made, during a Voyage undertaken in the Year 1772 by Joseph Banks, Esq.* London: W. Richardson.
- Vane, C.W. (ed.). 1851. *Correspondence, Dispatches and other Papers of Viscount Castlereagh, Second Marquess of Londonderry*. Bind VIII. London: William Shoberl Publisher.
- Vane, C.W. (ed.). 1853. *Correspondence, Dispatches and other Papers of Viscount Castlereagh, Second Marquess of Londonderry*. Bind IX. London: John Murrey.
- Viemose, J. 1977. *Dansk kolonipolitik i Grønland*. Viborg: Demos.
- Vilbæk, J. 1985. *Reform og fallit. Politikens Danmarkshistorie 1784-1830*. Bind 10. København: Politikens Forlag.
- Wagner, P. 2001. 'En kongelig gave'. I: *Fund og forskning*. Bind 40. København: Det Kongelige Bibliotek, 81-101.
- Wang, Z. 2009. 'Helgoland og Norðurhavsoygjar'. I: *Fróðskaparrit 57*. Tórshavn: Faroe University Press, 15-23.
- Wang, Z. 2013. 'The Crown Prince of Sweden Karl Johan and the 1814 Peace Treaty of Kiel'. I: *The First Salute for the Independent Faroe Islands*. Hoyvík: Stiðin, 104-120.
- Wang, Z. 2013a. 'Historians on why Greenland, the Faroe Islands and Iceland were together with Denmark after 1814'. I: Wang, Zakarias: *The First Salute for the Independent Faroe Islands*. Hoyvík: Stiðin, 121-154.
- West, J.F. 1969. 'Brillumanninum til verju'. I: *Fróðskaparrit. Annales Societatis Scientiarum Færoensis*. Bind 17. Tórshavn: Mentunargrunnur Føroya Løgtings, 139-154.
- Wollebæk, A.S. 1928. *Om Kieletraktaten 15. januar 1814. Bidrag til Grunnlovens Historie*. Oslo: Halden S. Sems Trykkeri.